

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Det juridiske fakultet

Vold mot kvinner og vold i nære relasjoner

Hvordan volden skal forebygges og bekjempes i lys av Istanbulkonvensjonen

Marte Skjærvold

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap vår 2016
17996 ord*

Innhold

1 Innledning.....	5
1.1 Tema	5
1.2 Vold mot kvinner – et samfunnsproblem.....	5
1.3 Presentasjon av Istanbulkonvensjonen	6
1.3.1 Innledning	6
1.3.2 Konvensjonens formål.....	7
1.3.3 Bakgrunn.....	7
1.4 Rettskilder og metode	8
1.4.1 Innledning	8
1.4.2 Metode.....	8
1.4.3 Ordlyd	8
1.4.4 Forarbeider.....	9
1.4.5 Språk	9
1.4.6 Praksis.....	10
1.4.7 Praksis fra den europeiske menneskerettighetsdomstolen.....	10
1.4.8 Andre menneskerettskonvensjoner	10
1.4.9 Det dualistiske system.....	10
1.6 Jurisdiksjon	11
1.7 Avgrensning	13
1.8 Den videre fremstillingen	14
2 Voldsbegrepet	14
2.1 Innledning	14
2.2 Voldsbegrepet i Istanbulkonvensjonen	14
2.2.1 Vold mot kvinner	14
2.2.2 Vold i nære relasjoner	15
2.3 Voldsbegrepet i norsk rett	16
2.3.1 Vold mot kvinner	16
2.3.2 Vold i nære relasjoner	17
3 Forebyggende tiltak i Konvensjonen og i Norge	18
3.1 Innledning	18
3.2 Generelle forpliktelser	19
3.3 Opplæring av befolkningen.....	20
3.4 Holdningsskapende arbeid.....	21

3.5 Opplæring av fagfolk	22
3.6 Rehabilitering av voldsutøverene.....	22
3.7 Privat sektor	23
4 Håndheving	24
4.1 Innledning.....	24
4.2 Sivilrettslige tiltak	25
4.2.1 Sivile søksmål	25
4.2.2 Erstatning	27
4.3 Straffbare handlinger i Konvensjonen	28
4.3.1 Innledning	28
4.3.2 Psykisk vold.....	28
4.3.3 «Stalking»	30
4.3.4 Fysisk vold	31
4.3.5 Seksualisert vold	32
4.3.6 Tvangsekteskap.....	33
4.3.7 Kjønnsllemlesting	35
4.3.8 Tvangsabort og tvangssterilisering	37
4.3.9 Seksuell trakassering	38
4.3.10 «Æresforbrytelser»	39
4.3.11 Medvirkning og forsøk.....	41
4.3.12 Straffutmåling.....	41
5 Prosess.....	43
5.1 Offentlig påtale.....	45
5.2 Offerets rettigheter og interesser under prosessen	46
5.3 Rettshjelp.....	47
5.4 Tvisteløsning.....	48
6 Beskyttelsestiltak	49
6.1 Generelle forpliktelser	49
6.2 Informasjon	50
6.3 Støttetjenester	50
6.4 Risikovurdering.....	51
6.5 Besøksforbud.....	52
7 Vurderinger	54
7.1 Vold fører til diskriminering og forskjellsbehandling	54
7.2 Likestilling fører til mindre vold	55
7.2 Gir norsk rett adekvat beskyttelse?	57

7.2.1 Hvor står prop.42 L nå?	57
7.2.2 Hvorfor tar ratifiseringen så lang tid?	58
7.3 Gir Istanbulkonvensjonen adekvat beskyttelse?	59
7.3.1 Psykisk vold.....	59
7.3.2 «Stalking»	60
7.3.3 Tvangsekteskap	60
7.3.4 Tvangsabort.....	61
7.3.5 Økonomisk vold.....	61
7.4 Avslutning	61
Litteraturliste	63

1 Innledning

1.1 Tema

Tema for oppgaven er vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Problemstillingen er hvordan volden skal bekjempes og forebygges i lys av Istanbulkonvensjonen. Siktemålet i oppgaven er å kartlegge partenes forpliktelser etter denne konvensjonen. Det er også et siktemål å se på om norsk rett harmonerer med Konvensjonen.

1.2 Vold mot kvinner – et samfunnsproblem

Vold mot kvinner er en alvorlig krenkelse og et menneskerettighetsbrudd, herunder retten til liv, helse og politisk og økonomisk deltagelse. Kvinner klipper håret sitt kort for å slippe å bli slept etter det, de blir slått med gjenstander, de blir banket opp foran barna sine, de blir tvangsgiftet med noen de ikke elsker, de blir voldtatt og de blir omskjært uten bedøvelse. Mange kvinner lever i skjul for sin tidligere partner i frykt for sitt eget liv.

Voldens konsekvens er at kvinnene blir diskriminerte og holdt undertrykket.

Undertrykkingen hindrer deltakelse i samfunnet, blant annet ved at kvinnene ikke får tilgang til utdanning og arbeidsmarkedet. Dette fører til store samfunnsøkonomiske kostnader. I Norge koster vold i nære relasjoner samfunnet mellom 4,5 og 6 milliarder kroner årlig. Store deler av denne kostnaden kommer av tapt arbeidskraft.¹

Uavhengig av hvor de lever, hvor gamle de er eller hvilken status de har, er kvinner utsatt for vold. På verdensbasis har hver tredje kvinne vært utsatt for mishandling, seksuelle overgrep eller andre former for vold. Kvinner som lever med vold i dagens samfunn får store helseskader, ikke bare fysisk eller psykisk, men de lever under konstant utrygghet der hverdagen preges av angst og redsel.

I følge Verdensbanken er problemet så stort at det utgjør en helsetrussel på lik linje med hiv/aids og kreft.² Når det gjelder vold i nære relasjoner, er om lag hver fjerde kvinne i verden utsatt for vold i eget hjem. Volden utøves av kvinnens familiemedlemmer og er

¹ Rasmussen, Strøm, Sverdrup og Vennemo: Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner. Rapport nummer 2012/41, Vista analyse 2012

² www.unifem.org / www.unfpa.org / WHO/Verdensbanken, Faktahefte om vold mot kvinner, sett 04.04.16

en av hovedårsakene til skader og død blant kvinner i hele verden. Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse regnes som en form for vold i nære relasjoner.

I Norge anslås det at mellom 75 000 og 150 000 personer årlig utsettes for vold i nære relasjoner. Ikke alle opplever den groveste volden. Det er omtrent like mange menn som kvinner som svarer at de har opplevd vold i nære relasjoner, men forskjellen ligger i at det er nesten bare kvinner og barn som blir offer for den grove volden. På tross av mye kunnskap om vold på individnivå er fortsatt feltet vold i nære relasjoner omfattet av mørketall og mangelfulle kartlegginger av omfang og konsekvenser på nasjonalt nivå.³

Temaet er svært dagsaktuelt. Det er stadig på den politiske dagsorden og fremstilles ofte i media.⁴

1.3 Presentasjon av Istanbulkonvensjonen

1.3.1 Innledning

I 2011 utredet og vedtok Europarådet⁵ en egen konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.⁶ I oppgaven heretter benevnt som Istanbulkonvensjonen eller Konvensjonen.

Denne er beskrevet som en gullstandard⁷ da den er banebrytende på flere områder og vil bli et viktig instrument i arbeidet for å få slutt på volden. Konvensjonen erkjenner i fortalen blant annet at volden er kjønnsbasert og at bekjempelsen må skje gjennom å endre tankegangen til samfunnets medlemmer, spesielt hos gutter og menn. Den erkjenner at kjønnene ikke bare er biologisk forskjellige, men også forskjellige på bakgrunn av strukturelle mekanismer som eksisterer i samfunnet.

³ Omfangsundersøkelsen om vold i nære relasjoner – Trygghet, vold og livskvalitet i Norge, Nasjonalt Kunnskapssenter om Vold og Traumatisk Stress (2010-2019).

⁴ Blant annet har Aftenposten hatt fokus på vold mot kvinner og barn i mars 2016

⁵ Europarådet er en av Europas ledende menneskerettighets organisasjoner og har lenge arbeidet for å bekjempe vold mot kvinner. Rådet er en traktatfestet, mellomstatlig organisasjon med 47 hovedsakelig europeiske medlemsstater, som har tilsammen 800 millioner innbyggere. Denne organisasjon ble opprettet den 5. mai 1949, og er dermed blant de tidligste tiltak for europeisk integrasjon som fulgte i kjølvannet av den annen verdenskrig.

⁶ The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence

⁷ <http://website-pace.net/web/apce/women-free-from-violence>, sett 01.02.16

Konvensjonen anerkjenner at det finnes andre ofre for vold enn kvinner, herunder gutter og menn. Dette kan inkludere homofile og transkjønnede. Om medlemsstatene ønsker å inkludere disse gruppene i Konvensjonen, er valgfritt.⁸

Konvensjonens tekst inneholder ikke bestemmelser om menneskehandel, eller seksuell utnyttelse og misbruk av barn da det allerede finnes konvensjoner som dekker dette.⁹

Konvensjonen gjelder i fredstid og i væpnet konflikt, jf. artikkel 2 nr. 3.

1.3.2 Konvensjonens formål

Hovedformålet med Istanbulkonvensjonen er å skape et Europa der vold mot kvinner og vold i nære relasjoner ikke forekommer. Videre ønsker Konvensjonen et Europa der menn og kvinner er likestilte og der diskriminering av kvinner ikke finner sted.

For å nå formålet skal partene i Konvensjonen forebygge vold, beskytte ofre og straffeforfølge voldsutøverene. Vesentlig er at forpliktelsene blir en realitet.

Konvensjonen har og et mål om at befolkningens holdninger, særlig gutter og menn, skal endre seg slik at det blir slutt på stereotype oppfatninger om kjønnene.

1.3.3 Bakgrunn

Europarådet har tatt mange initiativ for å sette fokus på vold mot kvinner. I årene 2006-2008 igangsatte Europarådet en omfattende aksjon over hele Europa med formål om å bekjempe vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.

På bakgrunn av resultatene fra aksjonen, som viste et enormt omfang av vold i Europa, ble Konvensjonen til. Aksjonen viste også at det varierte mye fra land til land hvor stor respons de forskjellige landene ga på undersøkelser og studier. Europarådet så at det var nødvendig å få en helhetlig standard for å forsikre at alle ofre for vold ble møtt på samme måte over hele Europa. Det var på tide å trappe opp arbeidet med å beskytte kvinner mot vold, og særlig partnervold.

⁸ <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/the-convention-in-brief>, sett 01.02.16

⁹ Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel (2005) og Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttelse og seksuelt misbruk (2007)

Det ble i 2008 satt ned en ekspertgruppe, CAHVIO¹⁰, med mandat til å forberede en konvensjon på dette området. I løpet av to år kom gruppen med et forslag til konvensjonstekst, og i desember 2010 var Konvensjonen ferdigstilt.

Konvensjonen trådte i kraft 1. august 2014 da Andorra ble det 10. landet som ratifiserte konvensjonen. På nåværende tidspunkt (april 2016) har 21 land ratifisert. Norge har signert konvensjonen, men ikke ratifisert den.

1.4 Rettskilder og metode

1.4.1 Innledning

Wien-konvensjonen om traktatretten¹¹ regulerer de folkerettslige sider ved inngåelse, fortolkning og opphør av folkerettslige avtaler. Wien-konvensjonen anses i vesentlig grad å uttrykke folkerettslig sedvanerett. Slik er den gjeldende for Norge selv om Norge ikke har skrevet under Wien-konvensjonen.

1.4.2 Metode

Oppgaven fokuserer på forpliktelsene som fremgår av Istanbulkonvensjonen. Konvensjonen er ikke den eneste internasjonale rettskilden på området vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Som det vil fremgå i oppgaven opererer Istanbulkonvensjonen sammen med flere av disse. Imidlertid vil det ikke redegjøres nærmere for de andre internasjonale rettskildene - utenom der det faller naturlig. Dette fordi det vil bli for omfattende for oppgavens rammer.

1.4.3 Ordlyd

Ordlyden er utgangspunktet når en skal tolke konvensjoner. Det er den vanlige eller naturlige ordlyden som skal legges til grunn i tolkningen, jf. Wienkonvensjonen artikkel 31 nr 1. Det skal også tas hensyn til konvensjonens «object and purpose». Med «object and purpose» forstås det samme som den europeiske menneskerettighetsdomstolen¹²

¹⁰ "Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence"

¹¹ Wien-konvensjonen om traktatretten 23. mai 1969

¹² Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettigheter og de grunnleggende friheter, 4.november 1950

(EMD) har gjort, nemlig at konvensjonen må oppfattes som «a living instrument». Dette gir rom for en dynamisk tolkning av konvensjonen slik at rettighetene i stor grad må tilpasses sin tid. Årsaken til at det skal legges så stor vekt på ordlyden i tolkningen av en konvensjon er fordi statene ikke har bundet seg til annet enn det som står i teksten, jf. statssuvereniteten.¹³

Konvensjonen skal tolkes i sammenheng med hele konvensjonen, inkludert fortalen, jf. Wienkonvensjonen artikkel 31 nr. 2. Fortalen er særlig viktig for å finne fram til konvensjonens formål og for å forsterke artiklens innhold og mening. Partenes intensjoner kan også trekkes inn i tolkningen.

1.4.4 Forarbeider

Det følger med en forklarende rapport til Konvensjonen; «Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence» (heretter kalt Rapporten). Denne Rapporten er forberedt av de som forfattet Konvensjonen og er et supplement for å gjøre gjennomføringen av artiklene lettere. Rapporten utgjør samtidig ikke en autoritativ tolkning av artiklene. Rapporten kan virke som retningslinje for forståelsen av Konvensjonen. Slike forklarende rapporter er standardprosedyre hos Europarådet og har vært det siden 1965.¹⁴

Det er også skrevet enkelte dokumenter vedrørende noen av artiklene som gir en forståelse av tolkningen.¹⁵

1.4.5 Språk

Det er de offisielle versjonene som skal legges til grunn ved tolkingen av konvensjonen da oversettelser til andre språk kan bli uriktige, jf. Wienkonvensjonen artikkel 33. Når det gjelder Istanbulkonvensjonen er de offisielle språkene engelsk og fransk.

¹³ Høstmølingen 2004 s.87

¹⁴ <http://www.coe.int/en/web/conventions/glossary>, sett 15.01.16

¹⁵ A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, se <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/publications>

1.4.6 Praksis

Det er opprettet en ekspertgruppe for tiltak mot vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (GREVIO) som skal overvåke partenes gjennomføring av Konvensjonens forpliktelser, jf. Konvensjonens artikkel 66. Det har foreløpig kommet lite praksis fra GREVIO.¹⁶

1.4.7 Praksis fra den europeiske menneskerettighetsdomstolen

I Konvensjonens fortale kommer det frem at partene skal ta hensyn til rettspraksisen ved EMD da denne etablerer viktige normer med hensyn til vold mot kvinner.

1.4.8 Andre menneskerettskonvensjoner

I fortalen minnes det om flere konvensjoner, protokoller og anbefalinger¹⁷ som også har som formål å beskytte mennesker mot vold og som arbeider for likestilling og avskaffelse av diskriminering.

1.4.9 Det dualistiske system

Den mest lojale gjennomføringsmåten når det gjelder menneskerettighetskonvensjoner er å gi konvensjonene stilling som intern rett. Dette sikrer at rettighetene kan brukes i det interne rettssystemet og gjør til at det internasjonale samfunnet lettere kan kontrollere at reglene blir fulgt på det nasjonale planet.¹⁸

Norsk rett bygger på et dualistisk system. Det vil si at folkeretten og nasjonal rett er innbyrdes uavhengige rettssystemer. Således kan ikke folkeretten få virkning på lik linje med norsk rett uten at det foreligger en særskilt, nasjonal gjennomføringsakt. Med dette menes et nasjonalt lovvedtak. Dette kalles inkorporasjon eller transformasjon og gjør den folkerettslige regel til en nasjonal regel. Det dualistiske system gir derfor

¹⁶ Se mer på <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>

¹⁷ Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (1950), Den europeiske sosialpakt (1961, revidert i 1996), Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel (2005) og Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk (2007), Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (1966), Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966), FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (1979), FNs konvensjon om barnets rettigheter (1989), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (2006), Roma-vedtektene for den internasjonale straffedomstolen (2002), de grunnleggende prinsippene i internasjonal humanitærrett, og Genève-konvensjonen om beskyttelse av sivile i krigstid (1977)

¹⁸ Njål Høstmælingen (2004), s. 521

konsekvenser for norsk rett. Særlig det at norske domstoler ikke kan sette til side en lov selv om den er folkerettsstridig. Ved motstrid mellom norsk rett og folkeretten må derfor den norske regelen gis forrang. Men selv om Norge bygger på et dualistisk prinsipp, vil folkeretten kunne være en viktig tolkningsfaktor ved avgjørelsen av interne rettsspørsmål. Det såkalte presumsjonsprinsippet fører til at rettsanvendere vil tolke de nasjonale reglene slik at de stemmer overens med statens folkerettslige forpliktelser. Således presumeres det at den interne retten er i samsvar med folkeretten.

I et dualistisk system vil en foreta en grundig gjennomgang av nasjonal lovgivning før konvensjoner ratifiseres, føre til at den nasjonale lovgivningen er i overensstemmelse med folkerettslige forpliktelser. Dette vil nødvendigvis ta lang tid.

I Norge anvendes i hovedsak disse formene for gjennomføring: Konstatering av rettsharmoni (passiv transformasjon), transformasjon og inkorporasjon.

1.6 Jurisdiksjon

Konvensjonens bestemmelse angående jurisdiksjon fremgår av artikkel 44. Jurisdiksjon menes her det geografiske virkeområdet for Konvensjonen og myndigheten som partene har for å utøve tvang på sine statsborgere.

I henhold til artikkelen skal partene treffe de tiltak som er nødvendige for å etablere jurisdiksjon over enhver handling som er straffbar etter Konvensjonen. Dette gjelder når handlingen er begått:

- a "in their territory; or
- b on board a ship flying their flag; or
- c on board an aircraft registered under their laws; or
- d by one of their nationals; or
- e by a person who has her or his habitual residence in their territory".

Det fremgår av artikkelens nr. 1 at rekkevidden til Konvensjonen strekker seg langt, den er blant annet gjeldende på båt og fly, jf. bokstav b og c. Dette forsterker formålet til Konvensjonen: å få slutt på *all* vold mot kvinner – overalt hvor volden finner sted.

Således kan en person straffes selv om vedkommende ikke befinner seg på partenes territorium. Om dette ikke hadde vært tilfelle kunne voldsutøveren gått straffri fra hendelsen.¹⁹

Nasjonalitetsprinsippet fremgår i bokstav d. Herunder er partene forpliktet til å tiltale en av sine egne statsborgere om de har begått en straffbar handling i utlandet. De samme forpliktelsene vil gjelde for en person som har sitt vanlige bosted på territoriet, og som begår en straffbar handling i utlandet, jf. bokstav e. Imidlertid kan partene reservere seg for bokstav e, jf. artikkel 78 nr. 2.

Partene skal bestrebe seg på å etablere jurisdiksjon når en handling er begått i utlandet mot et offer som har sitt vanlige bosted på territoriet til partene, jf. artikkelens nr. 2. Etter ordlyden «bestrebe» er ikke partene forpliktet til dette, jf. Rapporten.²⁰

Et viktig forhold fremgår i artikkelens nr.3 og utgjør et stort skritt²¹ for å beskytte offer for vold. I henhold til bestemmelsen skal partene sikre at deres jurisdiksjon ikke er avhengig av at handlingene er kriminalisert på territoriet der de ble begått. Handlingene det gjelder er beskrevet i artikkel 36, 37, 38 og 39, herunder seksualisert vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og tvangsabort og tvangssterilisering. Det er disse handlingene som oftest blir utført utenfor virkeområdet til Konvensjonen²² og for å bekjempe dette er disse handlingene spesifiserte vedrørende jurisdiksjon.

I artikkelens nr. 4 fremgår det at jurisdiksjonen med hensyn til nr. 1 bokstav d og e ikke er betinget av at det må foreligge en anmeldelse fra offeret eller en anklage fra staten der handlingen ble begått, før en straffeforfølgning kan finne sted. Målet med dette er å lette straffeforfølgningen av handlinger som har skjedd i utlandet²³. Denne bestemmelsen omfatter de samme lovbruddene som i nr. 3. Også her kan partene reservere seg fra å implementere i sin lovgivning.

¹⁹ Explanatory Report, avsnitt 223

²⁰ Explanatory Report, avsnitt 226

²¹ Explanatory Report, avsnitt 227

²² Explanatory Report, avsnitt 227

²³ Explanatory Report, avsnitt 228,

Prinsippet «aut dedere aut judicare» er fastlagt i nr. 5. Prinsippet går ut på at partene har plikt til å enten stille den mistenkte for retten i det landet han blir pågrepet, eller utlevere han til et annet land som vil stille han for retten. Plikten er alternativ; enten straffeforfølge eller utlevere.²⁴ Dette for å tilse at en part som nekter å utlevere en statsborger, straffeforfølger vedkommende på eget territorium i stedet.

I noen tilfeller kan mer enn en part gjøre krav på jurisdiksjon over en handling som er straffbar etter Konvensjonen. Ved slike anledninger skal de involverte partene rådføre seg med hverandre for å finne en løsning på hvilken jurisdiksjon som er mest hensiktsmessig, jf. artikkelens nr. 6. Dette er ikke obligatorisk i de tilfellene det ikke er hensiktsmessig, for eksempel hvis en av partene vet at den andre parten ikke kommer til å gjøre noe med saken, eller hvis en av partene er av den oppfatning at en rådføring vil svekke etterforskningen eller rettergangen.²⁵

1.7 Avgrensning

Oppgaven vil hovedsakelig være rettet mot volden som skjer i nære relasjoner, men annen vold vil også bli behandlet. Det er vold mot kvinner som blir drøftet. Ikke fordi vold mot menn ikke eksisterer eller fordi det ikke er viktig, men på grunn av at Istanbulkonvensjonen er hovedsakelig rettet mot vold mot kvinner. Oppgaven vil videre avgrenses mot partenes forpliktelser til barn utenom der det vil være naturlig å nevne det.

Oppgavens rammer tillater ikke at alle artikler i Konvensjonen blir belyst. Det er derfor gjort er skjønnsmessig utvalg av artikler basert på å kunne kaste et lys over de forebyggende, beskyttende og straffeforfølgende forpliktelsene Konvensjonen krever av partene. Det samme gjelder anvisningen vedrørende norsk rett og norske forhold. Dette er gjort helt kort.

Konvensjonens kapitler om migrasjon og asyl, internasjonalt samarbeid, overvåkningsmekanismer og sluttbestemmelser vil ikke behandles.

²⁴ Bassiouni (1995) s. 15

²⁵ Explanatory Report, avsnitt 230,

1.8 Den videre fremstillingen

I det følgende vil voldsbegrepet belyses i kapittel 2, deretter kommer en tidskronologisk behandling av Konvensjonens forpliktelser i kapittel 3-6 der forebyggende tiltak, håndheving, prosess og beskyttelsestiltak blir undersøkt. Det vil fortløpende fremgå om norsk lov harmonerer med Konvensjonen. Deretter fremgår vurderinger i forhold til vold, likestilling og diskriminering, samt en analyse av om norsk rett og Istanbulkonvensjonen gir en adekvat beskyttelse i kapittel.

2 Voldsbegrepet

2.1 Innledning

Hva som kalles vold vil forandre seg gjennom tiden. Mange handlinger og hendelser som for noen tiår siden ikke ble oppfattet som vold, er i dag tolket som vold. Opprinnelig var volden knyttet til handlingene, og helst fysiske handlinger som slag, spark etc., men i senere tid er volden mer og mer knyttet til virkningene.²⁶ Forståelsen av hva som er vold kan være forskjellig i ulike fag og profesjoner. Forståelsen av vold er uensartet fordi hva man oppfatter som vold vil variere med ulike samfunnsforhold og endres over tid.²⁷

2.2 Voldsbegrepet i Istanbulkonvensjonen

2.2.1 Vold mot kvinner

Konvensjonens artikkel 3 bokstav a definerer begrepet «vold mot kvinner» som et brudd på menneskerettigheter og en form for diskriminering. Begrepet omfatter

«all acts of gender-based violence that result in, or are likely to result in, physical, sexual, psychological or economic harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or in private life».

Med «kjønnsbasert vold» menes at volden er utført mot en kvinne fordi hun er en kvinne.²⁸ At det er fokus på kjønnsbasert vold tilsier at definisjonen legger vekt på hva som skiller menns vold mot kvinner fra andre former for vold.

²⁶ Kjersti Narud (red.) 2014 s. 20.

²⁷ NOU 2003: 31, s. 29

²⁸ Explanatory report, avsnitt 44

I følge ordlyden i artikkelen er alle *kjønnsavhengige* voldshandlinger en form for diskriminering. Voldshandlinger som ikke er kjønnsbaserte faller utenfor definisjonen og er således ikke diskriminering, jf. Konvensjonen. Spørsmålet blir deretter om *all* diskriminering er vold. Det er klart at det ikke er tilfelle.

Voldsbegrepet inkluderer både den offentlige og det private sfære.

I forhold til andre konvensjoner og erklæringer ²⁹, inngår økonomisk skade i definisjonen av vold. Dessverre sier verken Konvensjonen eller Rapporten noe nærmere hva økonomisk skade innebærer.

Av artikkelen fremgår det at det ikke bare er handlingen i seg selv, men også virkningene av volden som dekkes av definisjonen; «skade eller lidelse». Det Voldshandlingen er vold selv om den ikke medfører skade eller lidelse. Likedan om den *kan* medføre skade eller lidelse. I tillegg omfatter voldsdefinisjonen trussel om vold, herunder vold som virker i sin kraft av sin mulighet.

Verken Konvensjonen eller Rapporten trekker en nedre grense for hva som defineres som vold. Dette tilsier at de nasjonale voldsbegrepene kan bli avgjørende.

Konvensjonens definisjon er altså bred og omhandler alle kjønnsavhengige voldshandlinger uansett av hvem de er begått av eller hvor de er begått, og under hvilken omstendighet som helst.

Hva de ulike formene for vold er blir nærmere forklart i kapittel 4.3.

2.2.2 Vold i nære relasjoner

Uttrykket omhandler alle voldshandlinger av «fysisk, seksuell, psykisk eller økonomisk art», men volden utøves innen familien eller i nære relasjoner eller mellom nåværende

²⁹ Europarådets rekommandasjon rec (2002) 5, Kvinnekomiteens generelle rekommandasjon nr. 19 om vold mot kvinner (1992) og FNs kvinnekonvensjon

eller tidligere ektefelle/partnere. Det har ingen betydning hvorvidt voldsutøveren har bodd eller bor sammen med offeret.³⁰ Uttrykket er kjønnsnøytralt.

Vold i nære relasjoner vil stort sett være to former for vold: partnervold mellom nåværende eller tidligere partnere, og den volden som skjer mellom foreldre og barn. Kvinner er oftest offeret i partnervold og volden fortsetter hyppig etter et brudd slik at selv om begrepet «nære relasjoner» kan se ut til å begrense området for volden, har forfatterne av Konvensjonen ansett at volden ofte fortsetter etter et brudd og derfor skal ikke et felles bosted være et vilkår.³¹

2.3 Voldsbegrepet i norsk rett

2.3.1 Vold mot kvinner

Det finnes ingen allmenngyldig definisjon av voldsbegrepet i norsk rett. Det finnes heller ikke en eksplisitt straffebestemmelse som er kjønnsbasert og rettet mot vold mot kvinner. Det som defineres som vold på straffelovens område følger av lovens bestemmelser, samt forarbeider og rettspraksis. Ved fastleggelsen av innholdet må det tas hensyn til den enkelte bestemmelse.

I norsk rett henger voldsbegrepet sammen med hvilken relasjon det er mellom voldsutøveren og hvilken handling det er snakk om: psykisk, fysisk eller seksuell vold. En kraftanvendelse fra en venn vil lettere være straffri enn om den utføres av en uvenn.³² I saker om vold mot kvinner forekommer det også andre former for vold enn den fysiske volden, for eksempel trusler og seksualisert vold.

Det vil bli for omfattende å redegjøre for alle lovens bestemmelser vedrørende voldsbegrepet. Det vil i det følgende ses nærmere på den nedre grensen for fysisk vold i norsk rett.

³⁰ Explanatory report, avsnitt 42

³¹ Explanatory report, avsnitt 42

³² Backer, Inge Lorange (2006), s.61

Den minst alvorlige voldsbestemmelsen er regulert i straffeloven³³ (strl.) § 271 om kroppskrenkelse. Denne bestemmelsen omfatter fysiske krenkelser. I forarbeidene³⁴ til bestemmelsen fremgår det at maktanvendelsens styrke og dens krenkende karakter står sentralt i vurderingen hvorvidt maktanvendelsen skal anses som vold. Andenæs beskriver at typiske tilfeller av vold er slag og spark, men at andre handlinger kan skape tvilsomme grensespørsmål. Grensen må trekkes skjønnsmessig. Det beror på en totalvurdering for hva som forstås med vold.³⁵

For overtredelse av strl. § 271 kreves det ikke at handlingen påfører offeret smerte eller skade på kroppen, men det er et krav om at det er offerets kropp som rammes. Det kan være nok til å bli domfelt ved å skyve eller puffe en person med hånden så kraftig at vedkommende må ta et skritt tilbake for ikke å falle³⁶. Siden det er et vilkår om at offerets kropp må være rammet, fører bestemmelsen ikke til at psykiske skader omfattes.

Strl. § 271 omfatter også handlinger der gjerningspersonen ikke er i fysisk kontakt med offeret. Å kaste stein på en annen eller kjøre på vedkommende med sykkel innbefattes også.³⁷

Når det gjelder strl. § 291 om voldtekt skal voldsbegrepet forstås «vidt og relativt».³⁸ I en dom³⁹ fra Høyesterett ble det ansett å være vold at en mann hadde klemt en jente hardt inntil seg før han hadde voldtatt henne. Høyesterett uttalte at voldtekten ble fremtvunget ved vold i lovens forstand. I en annen dom⁴⁰ ble det ansett å være vold at den fornærmede ble skubbet ned i en lenestol. Denne dommen gjaldt også en voldtekt.

2.3.2 Vold i nære relasjoner

Av strl. § 282 gjelder mishandling i nære relasjoner. Her rammes den som ved «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser» mishandler en nærstående.

³³ Lov om straff 20 mai 2005 nr.28

³⁴ Ot.prp. nr.22 (2008-2009), s.428

³⁵ Johs. Andenæs (2008), s.61-62

³⁶ Rt.1985 s.1396

³⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009), s.174

³⁸ NOU 2008: 4 s.19

³⁹ Rt.1989 s.979

⁴⁰ Rt. 1991 s.824

Høyesterett har flere ganger understreket at det er totaliteten i situasjonen som skal bedømmes. Voldshandlingene skal ikke ses på som enkeltstående hendelser, men ses på under ett. Det er dette som tilsier alvoret i situasjonen.⁴¹ Både fysisk, psykisk, materiell og seksualisert vold går inn under den strafferettslige bedømmelsen av vold i nære relasjoner.⁴² I stortingsmeldingen om vold i nære relasjoner er også økonomisk vold tatt med.⁴³

Økonomisk vold kan være at offeret hindres i å ha egen rådighet over sin egen økonomi. Dette kan skje ved at offeret nektes å ha egen konto eller inntekt. Andre måter volden forekommer på er at offeret blir tvunget til å skrive under på lån og risikerer å bli sittende med en stor gjeld.⁴⁴ Økonomisk vold er nært knyttet til den psykiske volden.⁴⁵

Bestemmelsen beskytter ektefelle og barn som ikke lenger bor sammen med voldsutøveren på samme måte som Konvensjonen.

Høyesterett har uttalt at i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er i saker etter strl. § 282, er ikke bare voldshandlingenes grovhet sentralt, men også varigheten av mishandlingen og den psykologiske bindingen mellom voldsutøveren og offeret. I tillegg kommer at volden skjer skjult i hjemmet som skal være en trygg arena. Høyesterett la videre vekt på at det å leve med frykt for vold, «følelsen av å leve i et trusselregime», kan være verre enn selve voldshandlingene.⁴⁶

3 Forebyggende tiltak i Konvensjonen og i Norge

3.1 Innledning

God forebygging sørger for at samfunnet sparer store kostnader både på det menneskelige og det økonomiske plan. Forebygging er en god investering i fremtiden og kan sørge for at volden stoppes før den blir utført.

⁴¹ Rt.2004 s. 1556, avsnitt 14

⁴² NOU 2003:31 s.50

⁴³ Meld. St. 15 s.25

⁴⁴ Meld. St. 15, s. 25

⁴⁵ Explanatory Report, avsnitt 40

⁴⁶ Rt.2004 s. 844, avsnitt 13 og 18

Med forebygging vil Konvensjonen at partene skal endre holdninger og oppfatninger i samfunnet som gjør at vold mot kvinner er akseptert, jf. kapittel 3. Disse stammer fra en historisk skjevdeling mellom kjønnene der menn har hatt makten både i det offentlige og i det private, jf. fortalen.

Norge har i mange år hatt fokus på vold og vold i nære relasjoner og gjennom flere handlingsplaner og stortingsmeldinger har myndighetene tatt dette på alvor. Etableringen av Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress⁴⁷ og opprettelsen av regionale ressursentre med spisskompetanse på vold og traumer er eksempler på forebyggende tiltak i Norge.

3.2 Generelle forpliktelser

I medhold av artikkel 12 skal partene treffe tiltak som trengs for å gjøre endringer i kvinners og menns sosiale og kulturelle handlingsmønstre. Dette for å få bukt med fordommer, skikker, tradisjoner og all annen praksis som bygger på at kvinner er underlegen mannen, herunder også stereotypiske manns- og kvinneroller. Eksempel på dette kan være oppfatningen om at kvinner skal være hjemme med barna og at det er mannen som er hovedforsørger og overhodet i familien.

Denne artikkelen er ikke ulik art. 5 bokstav a i Kvinnekonvensjonen som også fremhever betydningen av å få endret stereotypiske oppfatninger av manns- og kvinneroller. Likt er at begge konvensjonene legger vekt på et livsfase-perspektiv: å bekjempe stereotypiske manns- og kvinneroller må gjøres allerede fra småbarnsalder til alderdommen.

I Norge har det blant annet eksistert antivoldkurs på asylmottak. Disse kursene skulle forebygge vold, seksualisert vold og seksuelle overgrep mot kvinner. Kursene rettet seg mot menn, og ble holdt som en del av introduksjonsprogrammet for nyankomne asylsøkere. Dessverre ble den økonomiske støtten kuttet slik at mottakene selv må

⁴⁷ Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning blant annet innen temaet vold og overgrep i nære relasjoner.

betale kostnadene for tolk.⁴⁸ Dette er et eksempel på at forebyggende arbeid ikke prioriteres.

3.3 Opplæring av befolkningen

Å bekjempe vold mot kvinner kan ikke bare gjøres av staten alene. Konvensjonen oppfordrer alle samfunnsmedlemmene til å hjelpe til for å nå målet om et samfunn fritt for vold. I artikkel 12 nr. 4 fremgår det at partene skal oppmuntre alle, men særlig gutter og menn, til å bidra aktivt i arbeidet med å forebygge vold.

Opplæringen kan skje ved å øke kunnskapen om forskjellige typer vold og hvilke konsekvenser volden gir ved å undervise om temaet i skolen, jf. artikkel 14 nr. 1. Dette vil gi barn og unge den kompetansen de trenger for å si fra dersom de blir utsatt for vold. Artikkelen inneholder flere tema som er vesentlig i opplæringen og som skal alderstilpasses, for eksempel likestilling og gjensidig respekt. Det fremgår herunder at partene skal, «når det er hensiktsmessig», ta disse temaene inn i læreplanene og på alle nivåer i utdanningssystemet. Det skal være opp til partene selv å vurdere hvordan implementeringen av denne artikkelen skal foregå, jf. ordlyden «når det er hensiktsmessig».

Videre kan prinsippene i nr. 1 fremmes i tilknytning til sports-, fritid- og kulturtilbud, samt i mediene, jf. artikkel 14 nr. 2.

Et eksempel på tiltak som er rettet mot den mannlige befolkningen i Norge er Reform – ressursenter for menns kampanje «Hvitt bånd Norge».⁴⁹

I norske skoler er kunnskap om vold og vold i nære relasjoner tydeliggjort i kompetansemål i læreplanen for ulike fag på bestemte klassetrinn i grunnskolen og i den videregående skolen.⁵⁰ Dette er i tråd med Konvensjonens forpliktelser.

⁴⁸ R. Mortensen, E. Hind Sveen: «Vil gjeninnføre antivoldskurs for asylsøkere», Artikkel på <http://www.nrk.no/finnmark/vil-gjeninnfore-antivoldskurs-for-asylsokere-1.12782556>, publisert 02.02.2016 sett 25.04.16

⁴⁹ Se mer på <http://reform.no/hvitt-band>, sett 26.04.16

⁵⁰ En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017), Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, s.25

3.4 Holdningsskapende arbeid

I medhold av artikkel 13 nr. 1 forplikter partene seg til å drive med holdningsskapende arbeid. Herunder sette i gang kampanjer eller programmer for å bevisstgjøre allmennheten og gi den større innsikt i temaet vold. Av Rapporten fremgår det at disse tiltakene ikke skal være engangstilfelle, men en langvarig prosess.⁵¹

Det viser seg at i land hvor bevisstgjøringen om vold mot kvinner er høy, der snakker folk høyt om vold med familie og venner, og anmelder volden. Sverige er et av landene med høyest forekomst av fysisk og/eller seksualisert vold av nåværende eller tidligere partner (28 %), men også et av landene med størst kunnskap om denne volden. Dette viser at det sannsynligvis ikke er slik at Sverige er et spesielt farlig land for kvinner, men at kvinner har en mindre barriere for å anmelde vold. Omvendt er resultatene i Bulgaria; Lite kunnskap om vold gir liten sjanse for at vold blir anmeldt.⁵²

Videre i artikkel 13 nr. 2 skal partene sørge for bred informasjon til allmennheten om hvilke tiltak som finnes for å forebygge voldshandlinger som kommer inn under Konvensjonen. I en rapport⁵³ kom det frem at mange av krisesenterbrukerne i Norge hadde feil oppfatning om krisesentertilbudet før de kom til et senter. Svært få av brukerne visste at krisesentrene hadde et samtaletilbud som kan benyttes av voldsutsatte. Dette tilsier viktigheten av informasjon til allmenheten.

Dette er også svært viktig med tanke på at mange offer for partnervold, som lever under en systematisk trakassering og nedvurdering av selvbildet fra partnerens side, mister evnen til å se hvordan hun kan komme seg ut av situasjonen med vold.⁵⁴

I Norge har det vært satt i gang flere omfattende kampanjer og programmer rettet mot befolkningen. En av disse var kampanjen «#IKKEGREIT» i januar/februar 2015 som skulle informere ungdom om krenkelser, vold og overgrep i nære relasjoner. Rød

⁵¹ Explanatory report, avsnitt 91

⁵² Violence against women: an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, s.158

⁵³ Jonassen og Skogøy: «Et hjem for oss, et hjem for deg – en studie av endringen av brukersammensetningen og bruk av krisesentrene», 2010

⁵⁴ Meld. St. 15, (2012-2013) s 27

Knapp-kampanjen er et eksempel på hvordan befolkningen kan bevisstgjøres rundt temaet vold.

3.5 Opplæring av fagfolk

Partene skal også sørge for eller styrke opplæring av fagfolk som har med ofre for vold å gjøre eller voldsutøvere, bl.a. gjennom opplæring i likestilling mellom kvinner og menn og om ofrenes rettigheter og behov, jf. artikkel 15 nr. 1. Disse fagfolkene kan være helsearbeidere, sosialarbeidere og profesjoner innenfor rettsvesenet og utdanning. I artikkelens nr. 2 fremgår viktigheten av at et koordinert og tverrinstitusjonelt samarbeid inngår i opplæringen for at henvisninger i voldssakene kan håndteres på en helhetlig og hensiktsmessig måte.

I Norge er det etablert flere egne utdanninger ved universiteter og høyskoler som omhandler vold i nære relasjoner. Videre er vold tema i både barnehagelærerutdanningen og grunnskolelærerutdanningen, herunder at studentene skal lære om barn i krise og sorg, overgrep og andre vanskelige livssituasjoner. Det skal eksistere opplæringstiltak for ansatte som jobber i relevante hjelpetjenester knyttet opp mot vold i nære relasjoner.⁵⁵

I en omfangsundersøkelse⁵⁶ om vold og voldtekt i Norge, viste det seg at helse- og sosialarbeidere har for liten kunnskap i å oppdage vold. Dette fører til usikkerhet og underrapportering. En slik manglende kunnskap viser at det fortsatt er en vei å gå for at Norge oppfyller Konvensjonens artikkel 15.

3.6 Rehabilitering av voldsutøverene

Konvensjonen legger også vekt på at voldsutøveren skal få hjelp til å slutte med volden, jf. art 16. I henhold til artikkelen skal partene ved lovgivning eller på annen måte sørge for at det finnes tiltak for at voldsutøverene i nære relasjoner skal lære seg ikke-voldelig atferd, med sikte på å hindre at volden skjer igjen, jf. art 16 nr. 1. Det skal også opprettes

⁵⁵ Meld. St. 15 (2012-2013), s.46

⁵⁶ Thoresen, Hjemdal (red.): Vold og voldtekt I Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv, Rapport 1 / 2014 Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress A/S

eller gis støtte til behandlingsprogrammer for voldsutøverene, for å forbygge vold, jf. art 16 nr. 2.

I Norge har det lenge vært et behandlingstilbud til voldsutøvere; Alternativ til vold, St. Olavs Hospital avdeling Brøset, flere familievernkontor og Reform – ressurscenter for menn. I tillegg finnes tilbud i regi av kriminalomsorgen.⁵⁷ Flere av disse arrangerer blant annet sinnemestringskurs.

3.7 Privat sektor

Det er ikke bare det offentlige som skal yte i bekjempelsen av vold mot kvinner. Privat sektor og mediene skal oppmuntres til å delta, jf. artikkel 17. Artikkelen omfatter blant annet ansvaret private firma har vedrørende seksuell trakassering på arbeidsplassen.

Mediene har en betydningsfull rolle i hvordan befolkningen oppfatter kvinner og menn, for eksempel gjennom reklamer, og har derfor et viktig ansvar for å unngå skadelig og nedverdiggende kjønnsstereotypisering.⁵⁸ Det viser seg at media og populære tv-programmer har en vesentlig innflytelse på den allmenne holdningen og aksepteringen av vold i nære relasjoner.⁵⁹ Herunder kan den private sektor bidra til en positiv utvikling på området.

Det vektlegges at ytringsfriheten og uavhengigheten til privat sektor og mediene skal respekteres, jf. artikkelens nr. 1.

I dagens samfunn er netthets svært aktuelt. Internett er på mange måter blitt den nye gapestokken. I forhold til Konvensjonens formål er det særlig seksuell trakassering, «stalking» og trusler som faller innenfor. Når kvinner som ytrer seg blir sjikanert på nettet, velger mange ikke å ytre seg i offentligheten. Denne kneblingen av kvinner fører til et demokratisk problem.

⁵⁷ Meld. St. 15 (2012-2013), s. 86 -91

⁵⁸ Explanatory Report, avsnitt 107

⁵⁹ A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, article 17 of the Istanbul Convention, s. 28

I Norge må alle som publiserer personopplysninger på nett forholde seg til Personopplysningsloven⁶⁰. Bestemmelser i loven gir et vern mot hatefulle ytringer på nett.

Som nevnt i kapittel 1.2 har Aftenposten i 2016 satt fokus på vold mot barn og kvinner.

4 Håndheving

4.1 Innledning

Konvensjonen har fastsatt en rekke straffbare handlinger. Handlingene skal bli underlagt straff eller andre sanksjoner. Dette reguleres i kapittel 5. Konvensjonen henstiller partene om at disse bestemmelsene tas inn i lovverket, om de ikke eksisterer fra før. Bestemmelsene utgjør et svært viktig instrument for å bekjempe vold. I Rapporten fremgår det at mange nasjoner har flere hull i sine lovverk når det gjelder vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.⁶¹

CAHVIO var enige i at bestemmelsene i utgangspunktet skal være nøytrale slik at de gjelder for begge kjønn. Dette er uansett ikke til hinder for at partene oppretter kjønns spesifikke bestemmelser. Kjønnsslemlestelse, tvangsabort og tvangssterilisering er en av formene for vold som rammer kvinner særlig hardt. I Konvensjonen utgjør disse bestemmelsene et avvik i det kjønnsnøytrale prinsippet som gjelder for de andre bestemmelsene, og omhandler således bare kvinner.

CAHVIO gikk nøye gjennom hvilke bestemmelser som skulle inkluderes for å dekke alle variasjonene av vold. Som et resultat inneholder kapittel 5 en rekke preventive, beskyttende og kompenserende bestemmelser for ofrene og flere bestemmelser mot voldsutøverene.

Bestemmelsene er minstestandarder slik at partene står fritt til å supplere eller sette strengere krav til bestemmelsene.

⁶⁰ Lov om behandling av personopplysninger 14 april 2000 nr.31

⁶¹ Explanatory report, avsnitt 149

4.2 Sivile rettslige tiltak

4.2.1 Sivile søksmål

For det første regulerer Konvensjonen at ofrene skal kunne benytte seg av tilfredsstillende sivile rettslige tiltak mot voldsutøveren, jf. artikkel 29 nr. 1. Dette betyr at voldsopfrene skal kunne ta saken sin til nasjonale domstoler. Domstolene skal ha, under en adekvat behandling, rett til å dømme en voldsutøver til å stoppe med en atferd, avstå fra en atferd i fremtiden eller domstolen skal kunne tvinge en voldsutøver til å rette seg etter en forføyning. Dette kan for eksempel hjelpe jenter som står i fare for å giftes bort mot sin vilje, ved at de får tilbake passet sitt eller andre viktige dokumenter som blir holdt tilbake av foreldre eller andre familiemedlemmer.

Andre sivile tiltak under artikkel 29 er eksempelvis besøksforbud. Dette er særlig relevant ved vold i nære relasjoner og er et kortvarig akutt-tiltak i medhold av artikkel 52. Rapporten angir at sivil lov kan gi ofrene rettsmidler for å unngå æreskrenkelser og injurier vedrørende personforfølgelse og seksuell trakassering i tilfeller der dette ikke er kriminalisert i partenes lover.⁶²

I art. 32 fremgår det at ekteskap som er inngått ved tvang kan omstøtes, annulleres eller oppløses uten at det skal føre til urimelige økonomiske byrder for offeret. I Rapporten blir det fremhevet at lovgivningen på dette området skal være enkelt tilgjengelig for den som vil ut av et slikt ekteskap.⁶³

Ingen sivile rettsmidler skal kunne skje *ex officio*, men skal skje på bakgrunn av et krav fra offeret eller eventuelt en tredjepart.⁶⁴

Konvensjonenes artikkel 29 nr. 2 regulerer rettigheten ofrene har overfor sine egne myndigheter. Hvis staten ikke har oppfylt sin plikt til å beskytte sine borgere, skal ofrene kunne gå til sivile rettslige skritt for å hevde sin rett. Bestemmelsen samsvarer med Konvensjonens artikkel 5 som bestemmer at staten har et ansvar for å opptre i samsvar med Konvensjonen. Prinsippet er viktig.

⁶² Explanatory Report, avsnitt 158

⁶³ Explanatory Report, avsnitt 177

⁶⁴ Explanatory Report, avsnitt 160

Dette prinsippet finner vi også i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 6. Av artikkel 6 fremgår retten til en rettferdig rettergang. Som tidligere nevnt er Konvensjonen delvis utviklet i lys av praksis fra EMD. EMD har herunder fremhevet viktigheten av statenes aktive involvering når det gjelder vold mot kvinner. Det er flere stater som er dømt av EMD på grunn av svikt hos de nasjonale myndigheter.

I saken *Opuz v. Tyrkia*⁶⁵ hadde klagerens ektemann i flere år begått overgrep mot sin kone og svigermor. Det endte med at han myrdet sin svigermor. Forut for drapet hadde de fornærmede en rekke ganger gått til anmeldelse av ektemannen, og påtalemyndighetene hadde flere ganger innledet straffeforfølgning av ektemannen for volden og overgrepene. Klageren anførte at staten hadde gitt henne en utilstrekkelig beskyttelse og derved krenket artikkel 3. Videre anførte klageren at hun og moren hadde blitt diskriminert på grunnlag av kjønn. Dette utgjorde en krenkelse av artikkel 14 vurdert i sammenheng med artikkel 2 og 3 i EMK.

Staten ble dømt ved at de ikke hadde truffet effektive tiltak mot volden, og det ble sagt i dommen at volden fulgte kjønnsmessige linjer og var således en diskriminering mot kvinner. EMDs dom var av prinsipiell betydning.

I 2013 ble staten Norge dømt i Høyesterett for ikke å ha beskyttet en kvinne godt nok etter at hun gjennom flere år hadde vært forfulgt og trakassert av en mann hun hadde hatt et kortvarig forhold til.⁶⁶ I denne dommen trakk førstvoterende frem Istanbulkonvensjonens artikkel 53 nr. 3. Han la vekt på at «(d)et er under EMK en forventning om at tiltak blir gjennomført på en måte som innebærer at de (les: statene) bidrar til reell beskyttelse – «practical and effective protection»».⁶⁷ Videre ble det påpekt «(a)t det *beslattes* beskyttelsestiltak er ikke tilstrekkelig, disse må også *settes ut i livet og håndheves*».⁶⁸

⁶⁵ *Opuz v. Turkey* (2009)

⁶⁶ Rt.2013 s.588

⁶⁷ Avsnitt 48

⁶⁸ Avsnitt 48

I Norge kan det reises saker for domstolene om sivile rettskrav, jf. tvisteloven⁶⁹ (tvl.) § 1-3 (1). Lovens formål er å legge til rette for en «rettferdig, forsvarlig, rask, effektiv og tillitskapende behandling av rettsvister gjennom offentlig rettergang for uavhengige og upartiske domstoler», jf. tvl. § 1-1 (1).

4.2.2 Erstatning

Ofrene skal sikres slik at de kan kreve erstatning fra voldsutøveren når de er utsatt for en handling som etter konvensjonen er straffbar, jf. artikkel 30 nr. 1. Om voldsutøveren, forsikringsselskap eller statlig finansierte helse- og sosialtjenester ikke kan utbetale erstatning, skal den som har fått en alvorlig personskade eller svekket helse kunne kreve staten for erstatning. Med «alvorlig personskade» menes også skader som har forårsaket død, og med «svekket helse» menes store psykologiske skader forårsaket av psykisk vold, jf. artikkel 33.⁷⁰

Selv om erstatningen er begrenset til alvorlig kroppsskade og svekket helse, kan partene gi mer generøse erstatningsvilkår om de ønsker.⁷¹

Hvis staten har betalt, kan staten kreve pengene tilbake fra voldsutøveren. Imidlertid skal det tas hensyn til offerets sikkerhet, jf. artikkel 30 nr. 2. Staten må være sikker på at regresskravet ikke går utover offerets sikkerhet. Det kan tenkes at voldsutøveren reagerer med hevn mot offeret hvis vedkommende må betale tilbake til staten.

Videre utelukker ikke bestemmelsen at staten kan gi en kompensasjon til offeret utenom erstatningen. Ofte kan det gå lang tid før en erstatning foreligger og offeret har gjerne ikke tid til å vente, men trenger akutt hjelp. Staten kan senere kreve å få pengene tilbake hvis eller når offeret mottar erstatningen⁷².

Erstatningen skal gis innen fornuftig tid, jf. Rapporten.⁷³ Det går ikke klart frem av Rapporten hva dette vil si.

⁶⁹ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17 juni 2005 nr.90

⁷⁰ Explanatory Report, avsnitt 166

⁷¹ Explanatory Report, avsnitt 166

⁷² Explanatory Report, avsnitt 168

⁷³ Explanatory Report, avsnitt 173

I Norge kan offeret rette krav om erstatning mot voldsutøveren, jf. straffeprosessloven⁷⁴ (strpl.) § 427. Dersom offeret ikke får erstatning fra voldsutøveren kan kravet rettes mot det offentlige gjennom reglene i voldsoffererstatningsloven.⁷⁵

4.3 Straffbare handlinger i Konvensjonen

4.3.1 Innledning

Under de ulike straffbare handlingene, vil det bli oppgitt statistikk der en slik statistikk eksisterer. Denne statistikken er hentet fra European Union Agency for Fundamental Rights⁷⁶ (FRA) sin omfangsundersøkelse i EU: «Violence against women: an EU-wide survey».⁷⁷ Norge deltok ikke i denne undersøkelsen da Norge ikke er medlem av EU.

Videre vil det angis om norsk lov harmonerer med Istanbulkonvensjonen.

4.3.2 Psykisk vold

I omfangsundersøkelsen gjort av FRA kom det frem at 43 % av kvinnene hadde opplevd en form for psykologisk vold fra nåværende eller tidligere partner. Volden kan bestå i å bagatellisere og ydmyke kvinnen både privat og i det offentlige, forby henne å gå ut av huset, true henne med juling eller true med å gi kvinnens nærstående juling. Frykten for volden kan lamme den voldsutsatte selv om det ikke foreligger en aktiv trussel. Dermed blir den psykologiske volden til stede hele tiden.⁷⁸

Økonomisk vold oppnås gjennom trusler og tvang.⁷⁹ Omtrent 5 % hadde opplevd økonomisk vold i sitt nåværende forhold og 13 % hadde opplevd økonomisk vold i tidligere forhold. Herunder hadde kvinnene opplevd at de ikke fikk jobbe og ha egen inntekt, ikke ha innflytelse over familieøkonomien og ikke få ha egen konto.

⁷⁴ Lov om rettergangsmåten i straffesaker 22 mai 1981 nr.25

⁷⁵ Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. 20 april 2001 nr.13

⁷⁶ Et byrå som har som oppgave å samle inn og analysere data om grunnleggende rettigheter i EU.

⁷⁷ Undersøkelsen er basert på intervju av 42 000 kvinner i 28 medlemsland i EU, 2014. Se http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

⁷⁸ Violence against women: an EU-wide survey, FRA, s.71

⁷⁹ Violence against women: an EU-wide survey, FRA, s. 79

I Konvensjonens artikkel 33 fremgår bestemmelsen om psykisk vold. Denne regulerer ansvaret partene har for å treffe tiltak for å sikre at forsettlig atferd som ved tvang eller trusler alvorlig svekker den psykiske integriteten til offeret kriminaliseres. Hva som er forsettlig atferd er opp til partene selv å tolke.

I henhold til Rapporten må det dreie seg om noe mer enn en enkelt episode. Det må være en vedvarende atferd med tvang og trusler som er av kriminell natur. Denne atferden skjer enten innenfor eller utenfor familien.⁸⁰

Det fremgår ikke av artikkelen eller Rapporten om økonomisk skade går inn under bestemmelsen, men ut fra ordlyden om at tvang eller trusler som «svekker en persons psykiske integritet» er det nærliggende å tolke det slik at det gjør det.

Rapporten understreker at partene kan reservere seg mot å kriminalisere bestemmelsen om psykisk vold, jf. artikkel 78 nr. 3 i Konvensjonen. Intensjonen var at bestemmelsen skulle kriminaliseres, men et ønske om fleksibilitet gjør at de partene som bare har ikke-strafferettslige sanksjoner kan få fortsette med det. Uansett skal sanksjonene være effektive, proporsjonale og avskrekkende.⁸¹

Det er imidlertid full mulighet til å trekke tilbake reservasjonen helt eller delvis med en erklæring til Europarådets generalsekretær, jf. artikkel 78 nr.4.

I norsk rett finnes flere bestemmelser om psykisk vold. I strl. §§ 263 og 264 fremgår regler om trusler og grove trusler, i strl. §§ 282 og 283 fremgår reglene om mishandling i nære relasjoner og grov mishandling i nære relasjoner.

Det viser seg imidlertid at det er meget vanskelig å få dømt noen utelukkende for psykisk vold. Blant annet fordi det er vanskelig å bevise psykisk vold i motsetning til fysisk vold. Dette fører til at mange velger ikke å ta saken til domstolene.⁸²

⁸⁰ Explanatory report, avsnitt 181

⁸¹ Explanatory report, avsnitt 181

⁸² Skogstrøm, Letvik, Dragland: Offer for psykisk vold: - Det hadde vært lettere om han hadde slått. Artikkel i Aftenposten 22.03.2016

4.3.3 «Stalking»

Begrepet «stalking» er ikke lett å oversette til norsk. Kjersti Narud⁸³ har definert «stalking» slik: «En partskonstellasjon der en person utsetter en annen for gjentatt, uønsket påtrengende atferd og kommunikasjon.» Et ord som er brukt i norsk sammenheng er personforfølgelse og det vil bli benyttet i det følgende.

I EU har 18 % av kvinnene opplevd å ha blitt personforfulgt siden 15 års alderen og 5 % hadde opplevd personforfølgelse det siste året før undersøkelsen. Dette tilsvarer ca. 9 millioner kvinner. Videre har 9 % av kvinner blitt personforfulgt av sin tidligere partner.⁸⁴

Av Rapporten fremgår det at personforfølgelse kan foregå på mange måter. Det kan være det som oftest assosieres med personforfølgelse, nemlig at en person blir forfulgt av en annen. Men det kan også foregå mer subtilt, for eksempel vandalisering av offerets eiendom, legge igjen spor som indikerer til offeret at voldsutøveren har vært i nærheten, lage falske identiteter og spre falsk informasjon på nettet.⁸⁵

Mange kvinner erfarer at etter at de har klart å bryte ut av et voldelig forhold, fortsetter voldsutøveren med en skremmende og truende atferd i form av personforfølgelse. Mange kvinner ser seg nødt til å flytte bort fra stedet de har en tilhørighet, familie og jobb, i håp om å komme seg bort fra voldsutøveren. I verste fall må de oppgi all kontakt med familie og venner for å slippe unna voldsutøveren. Herunder må de bytte navn og leve på en adresse som ikke finnes i offentlig registre. På tross av dette hender det alt for ofte at voldsutøveren finner dem igjen.⁸⁶

I artikkel 34 fremgår bestemmelsen om «stalking». I medhold av artikkelen må partene sikre at forsettlig, gjentatt og truende atferd overfor en annen person kriminaliseres. Atferden må være forsettlig og av en slik grad at vedkommende som blir utsatt frykter for sin sikkerhet. Verken artikkelen eller Rapporten anfører hva som legges i begrepet frykt, eller om det skal legges til grunn en objektiv eller subjektiv standard.

⁸³ Kjersti Narud (red.), 2014, s. 106

⁸⁴ Violence against women: an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, s. 81

⁸⁵ Explanatory Report, avsnitt 182

⁸⁶ Kjersti Narud (red.), 2014, kapittel 6

Rapporten legger ellers vekt på at bestemmelsen referer til en oppførsel som er gjentagende og signifikant. Det er altså et mønster av kriminell atferd som vektlegges. Selv om hver episode ikke er nok til og betegnes som kriminell, er det summen av disse episodene som gjør at de faller inn under artikkel 34.

Når det gjelder norsk rett finnes ingen gjeldende regel som direkte omhandler personforfølgelse. Den regelen som i størst grad regulerer denne uønskede atferden er strl. § 266 om hensynsløs atferd. Et forsøk på overtredelse av forbudet er straffbart, jf. strl. § 16 første ledd. I tillegg kan påtalemyndighetene utstede besøksforbud og kontaktforbud under visse vilkår, jf. strpl. § 222 a.

4.3.4 Fysisk vold

I EU har 22 % av kvinnene opplevd vold fra partner etter at de ble 15 år. Likedan har 22 % av kvinnene opplevd vold fra noen andre enn partneren, for eksempel en ukjent, bekjent, slektning, kollega eller sjef. Volden har bestått i slag, lugging, brenning, kvelning, knivstikking, skyting o.l.⁸⁷

I henhold til Konvensjonens artikkel 35 skal partene treffe nødvendige tiltak som kriminaliserer forsettlig fysisk vold mot en annen person.

Begrepet fysisk vold refererer til en kroppsskade som er et resultat fra en påføring av umiddelbar og ulovlig fysisk kraft. Dette gjelder også når resultatet av volden fører til død⁸⁸. Som nevnt tidligere trekker verken Konvensjonen eller Rapporten opp noen nedre grenser for volden. Imidlertid anfører Rapporten at all forsettlig atferd av fysisk vold» skal kriminaliseres⁸⁹, men at det er opp til partene selv å fastslå nedre skranker.⁹⁰

I norsk rett finnes flere bestemmelser som omhandler fysisk vold. To nærliggende og aktuelle regler angående vold mot kvinner fremgår i strl. §§ 282 og 283. Bestemmelsen om vold i nære relasjoner er beskrevet i kapittel 2.3.2. Videre fremgår andre voldslovbrudd i strl. kapittel 25. Se kapittel 2.3.1.

⁸⁷ Violence against women: an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, s. 27

⁸⁸ Explanatory report, avsnitt 188

⁸⁹ Explanatory report, avsnitt 187

⁹⁰ Explanatory report, avsnitt 281

4.3.5 Seksualisert vold

I EU viser data at 11 % av kvinner over 15 år har opplevd seksualisert vold fra en partner eller fra andre. Dette tilsvarer 3,7 millioner kvinner på EU-nivå. En av 20 kvinner har blitt voldtatt siden de var 15 år gamle.⁹¹

I artikkel 36 fremgår bestemmelsen om seksualisert vold, herunder voldtekt. Det vil si all forsettlig handling som vaginal, anal eller oral penetrering av seksuell art av en annens kropp.

Videre fremgår det av bestemmelsen at andre handlinger av seksuell art uten samtykke også skal kriminaliseres, jf. artikkel 36 nr. 1 bokstav b. Det er viktig at Konvensjonen får frem dette. Seksuell vold har mange former. Av Rapporten kan det leses at «andre handlinger» ikke inkluderer penetrering.

Handlingene representerer en krenkelse mot kvinner og det er viktig å få frem at selv om noen handlinger fremstår som mindre farlige enn andre, er de like fullt av seksuell art og krenkende.

I artikkelens bokstav c er formålet å omfavne alle handlinger der voldsutøveren ikke er den som utfører handlingen, men der offeret blir tvunget til å ha seksuell omgang med en tredjepart. Av Rapporten fremgår det at i mange voldelige forhold blir offeret tvunget til å ha sex med en part som voldsutøveren har valgt ut.⁹²

Konvensjonen anfører at all forsettlig atferd som innebærer en seksuell oppførsel rettet mot en person som ikke har samtykket, omfavnes av art 36. Samtykket må være gitt frivillig og som et resultat av personens frie vilje.

Artikkelen skal også gjelde for handling som begås mot en nåværende eller tidligere partner eller ektefelle, jf. artikkel 36 nr. 3. I Rapporten legges det avgjørende vekt på at

⁹¹ Violence against women: an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, s. 21

⁹² Explanatory Report, avsnitt 190

det ikke skal gjøres unntak når en slik handling er utført mot ektefelle eller partner⁹³. I lang tid har oppfattelsen i mange kulturer og samfunn vært at en gift kvinne er mannens eiendel. Dette gjelder fortsatt. En slik oppfatning er det særdeles viktig å få bukt med, jf. fortalen om historisk skjevdeling av makt mellom kvinner og menn. I tillegg er seksuell vold og voldtekt en måte å uttrykke kontroll og makt på i et voldelig forhold.

Bestemmelsen rammer videre det å få en annen person til å utføre seksuelle handlinger med en tredjeperson uten samtykke, jf. artikkel 36 nr. 1 bokstav c.

I norsk rett fremgår reglene om seksualisert vold i strl. kapittel 26. Her finnes bestemmelser som regulerer forbrytelser som krenker det enkelt mennesket, for eksempel voldtekt og forbrytelser som representerer krenkelser mot allmenne interesser, for eksempel pornografi og hallikvirksomhet. I strl. § 282 inngår seksualisert vold i nære relasjoner.

Når det gjelder norsk rett kan det nevnes at først så sent som i 1974 domfelte Høyesterett en mann for å ha voldtatt kona si.⁹⁴ Dette sier noe om hvilke holdninger og oppfatninger som har vært i samfunnet.

4.3.6 Tvangsekteskap

Det er begrenset med adekvat og pålitelig data om tvangsekteskap på nasjonalt nivå i Europa. Statistikk i Tyskland viser 56 mistenkte saker i 2012, men kun en dom. I Storbritannia er ca. 130 beskyttelsestiltak iverksatt hvert år siden midten av 2009. Disse tallene er kun toppen av et isberg; tyske støttetjenester ble kontaktet 3443 ganger angående tvangsekteskap. The United Kingdom Forced Marriage Unit⁹⁵ ga hjelp og støtte til nesten 1500 mennesker i 2012. Svenske data viste i 2011 at 8500 unge var bekymret for at de ikke fikk velge hvem de skulle gifte seg med.⁹⁶

⁹³ Explanatory report, avsnitt 194

⁹⁴ Rt. 1974 s.1121

⁹⁵ Dette er et organ i Storbritannia som jobber med tvangsekteskap i tråd med myndighetenes politikk.

⁹⁶ Adressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practises, European Union Agency for Fundamental Rights, 2014

Art. 37 skiller mellom de kvinner som blir tvangsgiftet i eget hjemland, jf. art 37 nr. 1, og de som blir narret til et annet land for det formål og giftes bort mot sin vilje, jf. art 37 nr. 2. I begge bestemmelsene brukes begrepet tvang som refererer til fysisk og psykisk makt.⁹⁷ Psykisk vold er et virkemiddel i saker om tvangsekteskap og kommer i form av trusler, sjikanering, utstøtelse, press o.l.

Tvangsekteskap er også et brudd på grunnleggende menneskerettigheter som personlig frihet og integritet. Det rammer gjerne unge mennesker som ikke har muligheter til å stå imot, samtidig som overgrepet blir utført av noen som står offeret nær. Retten til å velge selv hvem man vil gifte seg er av avgjørende betydning for et menneske. Videre fører tvangsekteskap i praksis med seg forpliktelser når det gjelder sex. I så tilfelle vil et slikt ekteskap føre til voldtekt av den som er tvangsgiftet.

I norsk rett er tvangsekteskap regulert i strl. § 253. Her fremgår det at den som tvinger en annen til å gifte seg ved hjelp av «vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press», kan straffes med fengsel i 6 år.

I 2014 ble en far dømt i Norge for forsøk på å tvangsgifte datteren sin med brorens sønn.⁹⁸ Forsøket skjedde gjennom et konstant press fra faren for å bryte ned motstanden som datteren ga sterkt uttrykk for. Faren presset bl.a. med at om hun nektet ville hun føre skam over familien. Videre satte han i gang tydelige tiltak for å gjennomføre tvangsekteskapet. Han utøvde ingen fysisk vold i dette henseende.

FNs ekteskapskonvensjon artikkel 1, FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 23 nr. 3 og FNs kvinnediskrimineringskonvensjon artikkel 16 nr. 1 bokstav b forplikter konvensjonspartene til å sikre at ekteskap ikke inngås uten samtykke.

Flere av disse konvensjonene er tatt inn i menneskerettsloven⁹⁹, og skal dermed ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning, jfr. menneskerettsloven §§ 2 og 3. Norge har dermed en klar folkerettslig forpliktelse til å iverksette tiltak for å sikre at ekteskap blir inngått frivillig og dermed harmonerer norsk lov med Konvensjonen.

⁹⁷ Explanatory Report, avsnitt 196

⁹⁸ Rt.2014 s.205

⁹⁹ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21 mai 1999 nr.30

4.3.7 Kjønnsslemlesting

Det er vanskelig å finne pålitelig statistikk over antall tilfeller av kjønnsslemlestelse i Europa.

Ved omskjæring av jenter blir store deler av det kvinnelige kjønnsorgan skjært bort, også klitoris. Dette forsterker at handlingen skjer på bakgrunn av å kontrollere kvinners seksualitet. Inngrepet er uopprettelig og utgjør en livslang skade for kvinnene. I verste fall fører inngrepet til døden på grunn av infeksjon. Dette utføres vanligvis uten samtykke fra kvinnen, som blir holdt med tvang under inngrepet.

Det er ulike forklaringer for hvorfor jenter bør omskjæres hos ulike befolkningsgrupper og regioner; for eksempel moralsk, sosialt, religiøst, estetisk og/eller hygienisk. Det er stor variasjon med hensyn til omskjæringstidspunkt; alt fra spedbarnsalder til gravide kvinner. Det er videre en konsekvens av kvinneundertrykking og et ønske om å holde kvinners seksualitet under kontroll. Jenter som omskjæres oppfattes som rene, ærbare og respekterte.¹⁰⁰

Kjønnsslemlesting av kvinner omhandles i artikkel 38 og som nevnt tidligere er dette en bestemmelse i Konvensjonen som ikke er kjønnsnøytral. Det kommer antakelig av at kjønnsslemlesting av kvinner er et mye mer omfattende inngrep enn hos menn. I bokstav a fremgår det at selve omskjæringen skal kriminaliseres.

Bokstav b og bokstav c skiller mellom jenter og kvinner. Begge bokstavene inkluderer det å tvinge noen, men bokstav c inkluderer også situasjoner der jenta blir tilskyndet til å underkaste seg omskjæring. Bestemmelsen har bakgrunn i at mange jenter opplever å bli oppmuntret og overtalt til å bli omskjært av foreldre, besteforeldre eller andre slektninger. CAHVIO ville derfor at det skal skilles mellom voksne og barn da det er ønskelig at kvinner kan frivillig la seg omskjære.¹⁰¹

¹⁰⁰ Se <https://www.unicef.no/omskjaering>, sett 17.02.16

¹⁰¹ Explanatory report, avsnitt 201

Som beskrevet i kapittel 1.6, kan en person som tar med seg en kvinne til land hvor omskjæring er vanlig for å få utført inngrepet der, bli straffet, jf. artikkel 44 nr. 1 bokstav d og e, jf. samme artikkel nr. 3.

Etter artikkel 41 nr. 2 er forsøk på å utføre omskjæring straffbart. Angående forsøk kan det imidlertid bli vanskelig å sette grensen for når handlingen er straffbar; ved utreisen eller når omskjæringen er gjort. Dessuten blir det en vanskelig sak å avgjøre om reisen har omskjæring som formål. Det er jo ikke uvanlig at familier reiser tilbake til hjemlandet sitt på ferie. Faren for uriktig domfellelse vil i så fall være tilstede og rettssikkerheten settes på prøve. Verken Konvensjonen eller Rapporten tar opp denne problemstillingen. Det tilsier at det blir opp til partene selv å sette grensene for forsøk.

I Norge er omskjæring av jenter forbudt og straffbar, jf. strl. §§ 284 og 285. I 2008 ble den nye handlingsplanen mot kjønnslemlestelse lansert. Omskjæringen strider videre mot grunnleggende menneskerettigheter og mot Kvinnekonvensjonen og Barnekonvensjonen.

Norsk lov er strengere enn Konvensjonen da strl. § 284 ikke fritar for straff selv om det er gitt samtykke fra kvinnen til inngrepet.

Etter en kartleggelse av kjønnslemlestelse i Norge kom Institutt for Samfunnsforskning (ISF) til at omfanget er lite i forhold til størrelsen på den aktuelle aldersgruppen. ISF konkluderer med at opplysningsarbeid, kunnskap om helse og anatomi, mobilisering i miljøene, utdanning, teologisk kompetanse og lovverket virker for å hindre at jenter blir kjønnslemlestet¹⁰². Disse resultatene forsterker artiklene 13, 14 og 15 i Konvensjonen.

Med dagens flyktningsituasjon, er det nærliggende å tenke at omfanget av omskjæring kan øke. Mange flyktninger kommer fra land der kjønnslemlestelse ikke er uvanlig. Her vil Norge få menneskerettslige utfordringer.

¹⁰² Liden og Bentzen: Kjønnslemlestelse i Norge, Rapport (2008:008) Oslo: Institutt for samfunnsforskning se <http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2008/2008-008#sthash.DkoAoPzP.dpuf>

4.3.8 Tvangsabort og tvangssterilisering

Heller ikke for disse handlingene er det enkelt å finne pålitelig data om omfanget i Europa.

Tvangsabort og tvangssterilisering fremgår av artikkel 39 i Konvensjonen. Denne straffebestemmelsen er heller ikke kjønnsnøytral. Av naturlige grunner er det bare kvinner som kan være gravide og således ta abort. Når det gjelder tvangssterilisering nevner ikke rapporten om hvorfor menn ikke er innbefattet i bestemmelsen.

I artikkel 39 bokstav a forplikter partene seg til å kriminalisere abort på en kvinne uten at hun har samtykket på forhånd. Rapporten understreker at bestemmelsen gjelder for alle aborter som er foretatt uten et informert forhåndssamtykke fra offeret.¹⁰³ Dette for å dekke alle aborter som er utført uten at offeret har tatt en avgjørelse basert på egen vilje. Spørsmålet blir om de tilfellene der unge jenter blir mer eller mindre tvunget av sine foreldre eller andre til å ta abort, havner inn under denne bestemmelsen.

Vurderingstemaet kan bli vanskelig i de tilfellene der jentene samtykker til inngrepet etter press og trusler fra andre.

Historisk har Norge en mørk fortid når det gjelder dette temaet. I 1934 ble steriliseringsloven vedtatt på Stortinget mot en stemme. Dette førte til at mange kvinner ble tvangssterilisert, gjerne på bakgrunn av raseideologiske ideer.¹⁰⁴

I Norge fremgår reglene om abort i abortloven, jf. § 4.¹⁰⁵ En begjæring om abort kan bare fremsettes av kvinnen selv, jf. § 4. Bestemmelsen om tvang, jf. strl. § 251, kan komme til anvendelse ved en tvangsabort.

I Norge er det ikke tillatt å foreta sterilisering på personer som ikke har fremsatt begjæring om dette selv, jf. steriliseringsloven¹⁰⁶ § 2. I noen tilfeller krever det samtykke fra en verge. Tvangssterilisering er ikke tillatt, men et unntak gjelder for personer med alvorlig sinnslidelse, psykisk utviklingshemming eller psykisk svekkelse, jf.

¹⁰³ Explanatory Report, avsnitt 204

¹⁰⁴ P. Haave: Sterilisering og kastrering av tatere, 1934-1977, En historisk undersøkelse av lov og praksis, Oslo 2000

¹⁰⁵ Lov om svangerskapsavbrudd 13 juni 1975 nr.50

¹⁰⁶ Lov om sterilisering 3 juni 1977 nr.57

steriliseringsloven § 4. Vedkommende må herunder ikke ha evne til å ta eget standpunkt til sterilisering. Avgjørelsen blir tatt av en nemd.

Problemstillingen vil sannsynligvis helst oppstå i forbindelse vedrørende personer med en psykisk utviklingshemming som ikke selv ønsker sterilisering og som forstår betydningen av inngrepet, men som opplever et sterkt press fra foreldre eller andre til å bli sterilisert.

Det kan til slutt nevnes at i Norge er det et krav om at en person som ønsker å få ny juridisk kjønnsidentitet, må la seg sterilisere. Mange transkjønnede opplever dette som en krenkelse og som tvang.

4.3.9 Seksuell trakassering

I Europa viser det seg at hver andre kvinne har opplevd å bli seksuelt trakassert minst en gang siden fylte 15 år og en av fem hadde blitt trakassert det siste året før undersøkelsen.¹⁰⁷ Forskning viser at seksuell trakassering er et stort problem på mange samfunnsområder, blant annet skole og arbeid.

I Konvensjonens artikkel 40 fremgår bestemmelsen om seksuell trakassering. Herunder faller uønsket atferd av seksuell art som har som formål eller virkning å krenke en persons verdighet. Dette gjelder særlig når atferden skaper et truende, fiendtlig, nedverdiggende, ydmykende eller ubehagelig miljø. Det er vesentlig at bestemmelsen ikke bare legger vekt på at den uønskede atferden må ha som formål å krenke, men også at effekten vektlegges. Således er ikke bare den forsettlige atferden straffbar, men også den uaktsomme.

Den uønskede atferden kan være verbal, ikke-verbal eller fysisk, jf. artikkelen. Ved å definere handlingen som uønsket, unngår man at den som trakasserer kan unnskyldes seg med at han ikke oppfattet handlingen som seksuelt trakasserende. Rapporten oppgir videre at bestemmelsen skal fange et mønster av en slik uønsket atferd som i enkelttilfeller ikke nødvendigvis vil resultere i en sanksjon.¹⁰⁸ Dette vil si at atferden må være systematisk og den må pågå over tid.

¹⁰⁷ Violence against women: an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, s. 95

¹⁰⁸ Explanatory Report, avsnitt 208

Med verbal atferd menes bruk av kjønnede ord som for eksempel «hore» og «homo», kommentarer om kropp, utseende eller privatliv, lyder og skriftlige uttrykk. Ikke-verbal atferd omfatter blant annet ansiktsuttrykk, håndbevegelser og at det legges ut bilder med seksuelt innhold av en person på nettet. Fysisk atferd refererer til all fysisk kontakt med offerets kropp, som for eksempel beføling.¹⁰⁹

Som med psykisk vold, har CAHVIO latt det være opp til partene om seksuell trakassering skal kriminaliseres på bakgrunn av at mange av disse plasserer handlingen under det sivilrettslige system. Dette står i kontrast til det som er ønsket etter Konvensjonen, nemlig at seksuell trakassering skal være kriminalisert.¹¹⁰

I norsk rett fremgår regler om seksuell trakassering i flere av lovens bestemmelser. I likestillingsloven § 8 fremgår det at «trakassering på grunn av kjønn og seksuell trakassering er forbudt». Videre fremgår flere bestemmelser i straffeloven, blant annet § 298 som rammer «den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd».

4.3.10 «Æresforbrytelser»

Et meget viktig prinsipp er beskrevet i artikkel 42 i Konvensjonen. Her fremgår bestemmelsen om uakseptable begrunnelser for en forbrytelse. Bestemmelsen formulerer at ingen kan påberope at kultur, religion, tradisjon eller såkalte «ære», er gyldige grunner for å begå en handling som etter Konvensjonen er en forbrytelse. Det som særpreger disse handlingene er at det ofte står flere personer bak. Det er et kollektivt ansvar.

Partene skal altså forsikre seg om at deres straffelover ikke tillater at en voldsutøver kan unnlates og straffes, eller få nedsatt straff, fordi handlingen ble utført på grunn av offerets overtredelse av for eksempel kulturelle eller religiøse regler. Slike «overtredelser» kan være å kle seg utfordrende, ha en kjæreste, snakke med en person

¹⁰⁹ Explanatory Report, avsnitt 208

¹¹⁰ Explanatory Report, avsnitt 207

av motsatt kjønn, ikke å være jomfru før ekteskapet o.l.¹¹¹ «Overtredelsene» kan bringe stor skam over familien og for å opprette familiens ære, må «overtrederen» straffes.

Rapporten legger vekt på at partene må forsikre om at heller ikke rettsanvendernes personlige oppfatninger og tro skal kunne vektlegges i fortolkningen av loven med tanke på det som artikkel 42 nr. 1 regulerer.¹¹²

Artikkelen forsterker artikkel 12 nr. 5 i Konvensjonen noe som gir et viktig signal om at dette er en uakseptabel unnskyldning.

Siden handlinger begrunnet i de ovennevnte momenter som kultur, ære etc. blir hyppig begått av barn under den kriminelle lavalder, men igangsatt av en voksen i familien eller samfunnet, anså konvensjonsforfatterne viktigheten av artikkelens nr. 2¹¹³. Herunder at den voksne personen ikke skal få redusert sitt strafferettslige ansvar for handlinger som er begått.

I forbindelse med «æresforbrytelser» er det nødvendig at det i tillegg blir satt i gang tiltak på andre områder enn i det juridiske rammeverket. Vel så viktig er holdningsskapende arbeid som beskrevet i kapittel 3.4.

I Norge finnes ingen spesifikk straffebestemmelse som forbyr såkalte «æresforbrytelser». Det må ses hen til de enkelte bestemmelser i straffeloven som for eksempel strl. § 275 om drap. I tillegg kommer strl. § 270 som rammer den som inngår forbund om drap eller å volde betydelig skade på kropp og helse.

Dessverre finnes det tilfelle av at Høyesterett har tatt hensyn til oppfatningen om at kultur og tradisjon tillater at æren gjenoprettes ved drap. I en dom fra 1984 fikk de domfelte redusert straffen på bakgrunn av dette.¹¹⁴ En slik avgjørelse vil være i strid med Konvensjonen.

¹¹¹ Se mer på Honour Based Violence Awareness Network: <http://hbv-awareness.com/faq/#ten>, sett 28.03.16

¹¹² Explanatory Report, avsnitt 217

¹¹³ Explanatory Report, avsnitt 218

¹¹⁴ Rt.1984 s.1146

4.3.11 Medvirkning og forsøk

I artikkel 41 nr. 1 og nr. 2 fremgår bestemmelsen om at medvirkning og forsøk i samsvar med handlingene i artiklene 33, 34, 35, 36, 37, 38 a og 39, er straffbare handlinger. I rapporten er det beskrevet at dette gjelder også om handlingene i artikkel 33 og artikkel 34 ikke er strafferettslig sanksjonerte, jf. reservasjonsretten i art 78 § 3.

Artikkel 41 nr. 2 inkluderer ikke forsettlig forsøk på å begå en handling etter artiklene 33 og 34. Årsaken til dette tolkes slik at det vil være bevisteknisk vanskelig å straffe noen for forsøk på psykisk vold og personforfølgelse jf. Rapporten.¹¹⁵

I norsk straffelov rammes den som har medvirket til en handling, hvis ikke annet fremgår av straffebestemmelsene, jf. strl. § 15. Medvirkning til handlingene nevnt i artikkel 41 er straffbare i norsk lov. Forsøk reguleres i strl. § 16. Her inngår forsettlig forsøk. I motsetning til Konvensjonen er forsøk etter strl. § 16 straffbart for alle handlingene som inngår i artikkel 41 nr. 1.

4.3.12 Straffutmåling

I artiklene 45 og 46 fremgår Konvensjonens bestemmelser om straffereaksjoner og skjerpende omstendigheter.

Artikkel 45 krever at partene skal sikre at handlingene som er straffbare etter Konvensjonen kan straffes med «effektive, forholdsmessige og avskrekkende straffereaksjoner». Bestemmelsen er altså nært knyttet til artiklene 31-41, men gjelder like fullt for andre handlinger uansett om de er kriminelle eller ikke.¹¹⁶ Det er opp til partene selv å bestemme hvilke straffbare handlinger som fortjener fengselsstraff.

Partene kan videre vedta andre tiltak som for eksempel overvåkning av eller tilsyn med straffedømte, jf. artikkel 45 nr. 2. Det er ikke fastsatt nærmere i Konvensjonen eller Rapporten hva en slik overvåkning eller tilsyn skal bestå i. Det er nærliggende å tro at dette blir opp til partene selv.

¹¹⁵ Explanatory Report, avsnitt 213

¹¹⁶ Explanatory Report, avsnitt 232

Et tiltak overfor voldsutøveren kan være tap av foreldremyndigheten dersom barnets beste ikke kan sikres på annen måte. Referansen til «barnets beste» er utledet fra en dom i EMD.¹¹⁷ For eksempel er det ikke barnets beste å ha kontakt med en voldelig far hvis barnet har vært vitne til volden. Heller ikke er det optimalt at en voldsutøver skal få ha kontakt med barna sine hvis dette vil føre til at voldsutøveren får kontakt med offeret (les: mor) hvis det er utstedt besøksforbud eller kontaktforbud.

Flere bokstavg punkter som tilsvarer skjerpende omstendigheter er ramset opp i artikkel 46. Det fremgår at partene skal sikre at disse omstendighetene *kan* betraktes som skjerpende ved utmåling av straff. Det blir altså opp til dommerne i de enkelte sakene å fastslå om det foreligger skjerpende omstendigheter.

Når det gjelder ordlyden «i samsvar med de relevante bestemmelser i intern rett» i artikkel 46, refereres det til at det finnes mange forskjellige rettssystemer i Europa som tilnærmer seg skjerpende omstendigheter på hver sin måte. At partene kan beholde noen av sine rettslige konsepter gir dem fleksibilitet i implementeringen av bestemmelsen i artikkel 46.¹¹⁸

Konsekvensen av dette kan bli at partene får en noe ulik praksis når det gjelder vektleggingen av skjerpende omstendigheter i den enkelte sak. Dette på tross av at Konvensjonens intensjon er en helhetlig standard gjeldende over hele Europa.

I norsk rett finnes en bestemmelse om skjerpende omstendigheter strl. § 77. Denne omhandler de fleste av Konvensjonens skjerpende omstendigheter, men inneholder ikke omstendigheter som er rettet spesifikt mot vold i nære relasjoner.

I artikkel 48 nr. 2 fremgår bestemmelsen om at partene skal ta nødvendig hensyn til voldsutøverens evne til å oppfylle sine økonomiske forpliktelser overfor offeret hvis vedkommende blir dømt til å betale en bot. Denne bestemmelsen legger vekt på at ofte er voldsutøveren et medlem i familien i tillegg til forsørger. Om vedkommende må betale en bot kan dette gå ut over offeret og evt. barn, og således bli en indirekte straff

¹¹⁷ Zaunegger v. Germany (2009)

¹¹⁸ Explanatory Report, avsnitt 235

for disse. Derfor skal denne bestemmelsen gjøre partene oppmerksomme på denne problemstillingen slik at boten ikke utgjør en unødvendig belastning for offeret.¹¹⁹

Imidlertid fremstår dette noe problematisk. En fengselsstraff vil like fullt gå utover offeret og barna økonomisk. Hvis voldsutøveren da er forsørgeren vil en fengselsstraff være en indirekte straff for familien og utgjøre en unødvendig belastning. Hverken Konvensjonen eller Rapporten nevner denne problemstillingen.

5 Prosess

Det er viktig for ofrene for vold at etterforskningen og rettergangen i forbindelse med saker om vold mot kvinner kommer opp raskt og at hensynet til offerets rettigheter skal vektlegges gjennom hele prosessen, jf. artikkel 49 nr. 1. Bakgrunnen for dette er at CAHVIO vil forebygge at vold mot kvinner blir nedprioritert av etterforskerne og domstolene.¹²⁰ Vold i nære relasjoner er vanskelige saker. Dette gjør til at sakene kan havne «nederst i bunken». Nedsatt prioritering gjør til at voldsutøveren lettere slipper unna straff og dermed opprettholdes aksepten av en slik vold i samfunnet.

Hva som kan sies å være «ugrunnet opphold» fremgår ikke av artikkel 49 eller Rapporten. Men hensikten er å sikre viktige bevis, øke antall domfellelser og få slutt på at voldsutøvere går straffrie. Dette tilsier at all unødvendig utsettelse av etterforskning og rettergang ikke skal forekomme.

I henhold til artikkelens nr. 2 skal etterforskningen og straffeforfølgningen være effektiv. Det vil si at partene skal sørge for at det under etterforskning blir tatt avhør av alle aktuelle vitner, faktum i saken skal på plass og at rettsmedisinske undersøkelser blir gjennomført på betryggende måte.

I EMDs dom E.M. v. Romania¹²¹ hadde den dårlige kvaliteten på etterforskningen medført brudd på EMK. I den nasjonale saken hadde den lokale domstolen funnet ektemannen skyldig i vold mot kona. Ankeinstansen frifant mannen med begrunnelse i at etterforskningen var mangelfull og at bevisene var for svake til domfellelse. EMD

¹¹⁹ Explanatory Report, avsnitt 253

¹²⁰ Explanatory report, avsnitt 255

¹²¹ E.M. v. Romania (2012)

kritiserte frikjennelsen og mente at dersom bevisene ikke var sterke nok på grunn av mangelfull etterforskning, burde ankedomstolen beordret en ny etterforskning for å klargjøre faktum i saken bedre. At saken ble avsluttet innebar at det var kvinnen som måtte bære ansvaret for de dårlige bevisene. Myndighetene i Romania hadde derfor ikke gitt kvinnen en tilstrekkelig beskyttelse etter EMK artikkel 3.

I slikt henseende skal offerets seksuelle historie og atferd bare kunne brukes som bevis i en retts sak når det er relevant og nødvendig, jf. artikkel 54. Dette forsterkes av bestemmelsen i artikkel 18 nr. 3 om sekundær viktimisering.

Det fremgår at de ansvarlige påtalemyndighetene skal reagere raskt og på korrekt måte på alle former for vold som kommer inn under Konvensjonens virkeområde. Offeret skal gis en adekvat og umiddelbar beskyttelse, jf. artikkel 50 nr. 1. Rapporten poengterer at under all etterforskning og straffeforfølgning skal prosedyrene utføres i samsvar med grunnleggende menneskerettigheter og under en forståelse av betydningen av kjønnsbasert vold.¹²² Dette forsterkes av fortalens erkjennelse av at vold mot kvinner strukturelt sett er kjønnsavhengig.

Disse bestemmelsene styrkes av viktigheten med opplæring av fagfolk, jf. artikkel 15. Partene har plikt til å sørge for at politifolk, som gjerne er førsteinstans for ofre for vold, får adekvat opplæring om vold og opplæring i likestilling mellom menn og kvinner.

I samsvar med artikkel 50 skal partene for eksempel sørge for at politiet kan ta seg inn på steder hvor en kvinne som er i fare for vold befinner seg, at det blir gitt behandling og nødvendige råd på en ordentlig måte til offeret, at ofrene skal avhøres på en tillitsfull og betryggende måte av eksperter på området, kvinnelige hvis ønskelig og at det finnes nok av kvinnelige politifolk.¹²³

For stadig å effektivisere behandlingen av disse sakene skal hver sak som ender med drap eller forsøk på drap evalueres og analyseres med tanke på å finne ut av om noe

¹²² Explanatory Report, avsnitt 256

¹²³ Explanatory Report, avsnitt 258

gikk galt vedrørende beskyttelsen av kvinnen, for å kunne forbedre og utvikle preventive tiltak i fremtiden.¹²⁴

I Norge skal saker om vold i nære relasjoner vies særskilt oppmerksomhet.¹²⁵ I rundskrivet beskrives viktigheten av at offeret har tillit til at politiet og påtalemyndigheten kan gi beskyttelse mot nye overgrep og krenkelser fra voldsutøvere. Dette er en forutsetning for å bekjempe og avdekke volden.

Riksadvokaten har gitt detaljerte retningslinjer for håndteringen av saker om vold i nære relasjoner i straffesaksprosessen. Kravet er en effektiv innsats og det skal rettes «særlig oppmerksomhet» mot denne volden. Slike saker kan være så alvorlig at de omfattes av riksadvokatens sentrale prioriteringer og må vies «særskilt oppmerksomhet».¹²⁶

Politidirektoratet lanserte en egen veileder for politiets håndtering av saker om vold i nære relasjoner. Denne skal bidra til at den enkelte politikvinne/mann skal kunne håndtere vold og overgrep på en god måte. Denne inneholder tema som beskyttelsestiltak, straffesaken, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse o.l.¹²⁷

5.1 Offentlig påtale

Et viktig spørsmål som kan oppstå i straffeprosessen er hvorvidt en etterforskning eller rettssak er avhengig av at offeret anmelder eller medvirker til anmeldelsen. Problemet oppstår hvis staten kan unnskyldes seg med manglende straffeforfølgning begrunnet i at voldsofferet ikke har anmeldt saken, trukket anmeldelsen eller fordi staten ikke selv kan reise straffesak på egen hånd.

Av Konvensjonens artikkel 55 plikter partene å etterforske eller straffeforfølge handlinger som etter artiklene 35, 36, 37, 38 og 39 ikke ene og alene skal være avhengig av en anmeldelse eller klage fra offerets side. Dette beskytter kvinner som i frykt for hevnaksjoner ikke tørr å anmelde volden. Av ordlyden «ene og alene» refereres det til at

¹²⁴ Explanatory Report, avsnitt 259

¹²⁵ Rundskriv fra Riksadvokaten, nr. 1/2015 s.2

¹²⁶ «Et liv uten vold», Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017, s.22

¹²⁷ Politiets veileder om vold i nære relasjoner, 2008

prosedyrene i de nasjonale systemene er forskjellige slik at det er mulighet for tolkninger, men at partene skal huske at det er myndighetene som er ansvarlige for straffeforfølgingen.

EMD har fastslått at nasjonale myndigheter skal ha kompetanse til å reise straffesak uten samtykke fra voldsofferet. I den tidligere nevnte sak *Opuz v. Tyrkia*¹²⁸ hadde ofrene for volden trukket tilbake anmeldelsene sine da det var opprettet straffesak mot voldsutøveren. Saken ble henlagt etter tyrkisk strafferett. Mannen fortsatte med volden og tok tilslutt livet av svigermoren sin. Kona anførte brudd på EMK artikkel 2 og 3 da myndighetene kunne avverget drapet hvis saken ikke hadde blitt henlagt. Tyrkia argumenterte for at offerets anmeldelse var påkrevd for å straffeforfølge. Videre anførte staten at det ville være et brudd på ofrenes rett til respekt for privat- og familieliv etter EMK artikkel 8.

EMD var ikke enig med Tyrkia. Domstolen mente at retten til å bestemme over eget privat- og familieliv i enkelte tilfeller må vike for interessen i å beskytte liv og helse og å forhindre lovbrudd.

I Norge er hovedregelen at alle lovbrudd er undergitt offentlig påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a første ledd. Imidlertid følger det av andre ledd at påtale kan unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. Her kan det legges vekt på om fornærmede ønsker påtale.

5.2 Offerets rettigheter og interesser under prosessen

Bestemmelsen i artikkel 56¹²⁹ består av en ikke-uttømmende liste av tiltak som skal verne om offerets rettigheter og interesser, blant annet når offeret skal vitne, under etterforskningen og rettssaken. Altså skal offeret vernes gjennom hele prosessen.

Blant annet skal ofrene beskyttes mot trusler, hevnaksjoner og sekundær viktimisering, de skal informeres om voldsutøveren slippes fri midlertidig eller blir endelig løslatt og

¹²⁸ *Opuz v. Turkey* (2009)

¹²⁹ Artikkelen er inspirert av Europarådets konvensjon om beskyttelsen av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk artikkel 31 nr. 1.

de skal informeres om sakens utvikling. Informasjonen skal foregå på et språk ofrene forstår. Ofrene skal bli hørt i prosessen og få uttrykke seg om sine synspunkter. Offerets privatliv og identitet skal skjermes. Denne regelen strekker seg imidlertid til offentlig avsløring, for eksempel avis og tv, og skal ikke sette skranker for kontradiksjonsprinsippet i en straffesak.¹³⁰ Det skal sikres at kontakten mellom offer og voldsutøver unngås i rettslokalene og hos politiet. Likevel må det kunne gjøres unntak hvis offeret selv ønsker eller det er nødvendig for å sikre at prosessen skjer på en tilfredsstillende måte.¹³¹

Det skal være en uavhengig og kompetent tolk tilstede hvis behovet er der. Hvis betydningen av å forstå hva som blir sagt ignoreres vil ofrene isoleres og bli en faktor til at de heller ikke hevder sin rett. Dette er således en viktig regel for at ofrene har tilgang til sine rettigheter som igjen gir tilgang til rettferdighet. Tilslutt gir artikkel 56 offeret en rett til å vitne i rettsaken uten at voldsutøveren er til stede.

Norge har i de senere år styrket fornærmedes rettigheter i straffesaker.¹³² I norsk lov fremgår reglene om fornærmede rettigheter i straffeprosessloven, blant annet fornærmedes rett til å vite om soning og løslatelse og at fornærmede skal holdes løpende orientert om sakens utvikling.

Fornærmede har dessuten krav på bistandsadvokat i saker om vold i nære relasjoner og i en del andre straffesaker, jf. strpl. § 107 a. Bistandsadvokatens jobb er å ivareta fornærmedes interesser i saken, og gi annen hjelp og støtte som er naturlig, jf. strpl. § 107 c første ledd.

Dette tilsier at norsk rett er i tråd med Konvensjonen.

5.3 Rettshjelp

I henhold til Konvensjonen skal partene sørge for at offeret har rett til «juridisk bistand og fri rettshjelp» i overensstemmelse med vilkårene i intern rett, jf. artikkel 57.¹³³

¹³⁰ Explanatory Report, avsnitt 289

¹³¹ Explanatory Report, avsnitt 290

¹³² Se Ot.prp. nr. 11 (2007-2008)

¹³³ Artikkelen er inspirert av artikkel 15 nummer 2 i Europarådets konvensjon mot menneskehandel.

Artikkelen gir ikke offer for vold en automatisk rett til fri rettshjelp. Det er opp til partene å bestemme omfanget og kravene til en slik regel. I tillegg til denne bestemmelsen må partene ta hensyn til artikkel 6 i EMK. Selv om ordlyden i artikkel 6 bare gir rett til fri rettshjelp i straffesaker, har EMDs rettspraksis vist at i visse tilfeller bør artikkelen gjelde i sivile saker, jf. *Airey v. Irland*¹³⁴ og *Golder v. Storbritannia*.¹³⁵

I Norge finnes regler om fri rettshjelp og fritt rettsråd i rettshjelploven.¹³⁶ Herunder gis blant annet voldsoffer rett til fritt rettsråd uten behovsprøving i erstatningssak mot voldsutøveren. Videre har fornærmede rett til bistandsadvokat i saker om blant annet tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, voldtekt og mishandling i nære relasjoner og i saker hvor det er grunn til å tro at handlingen får betydelig skade på kropp og helse, jf. strpl. § 107 første ledd bokstav a og b. Slik harmonerer norsk rett med Istanbulkonvensjonen vedrørende artikkel 57.

5.4 Tvisteløsning

I henhold til artikkel 48 nr. 1 skal partene forby bruken av obligatorisk utenomrettslig tvisteløsning, herunder mekling og forlik, når det gjelder alle former for vold som er nevnt i Konvensjonen. Bakgrunnen er at det eksisterer slike tvisteløsninger i mange av landene som er medlem i Europarådet. Mekling blir i disse landene sett på som en bedre løsning for familieproblemer enn en rettslig løsning.

CAHVIO mener at mekling i mange tilfeller kan være positivt, men at det også har negative konsekvenser for ofrene. Et offer for vold kan aldri stille på likefot med voldsutøveren i en alternativ utenomrettslig tvisteløsning mener forfatterne. Dette synet henger således sammen med Konvensjonens intensjon om å få vold i nære relasjoner ut i lyset. Vold mot kvinner skal ikke være et privatanliggende, men et ansvar partene har for at saken blir behandlet av en nøytral og rettferdig domstol med bakgrunn i nasjonal lov.¹³⁷

¹³⁴ *Airey v. Ireland* (1979)

¹³⁵ *Golder v. The United Kingdom* (1975)

¹³⁶ Lov om fri rettshjelp 13 juni 1980 nr. 35

¹³⁷ Explanatory Report, avsnitt 252

Denne bestemmelsen forbyr bare obligatorisk utenomrettslig tvisteløsning, slik at den åpner opp for en frivillig løsning.

I Norge finnes ordningen med konfliktråd, jf. konfliktrådsloven.¹³⁸ I henhold til loven er formålet å arrangere møter mellom partene i en konflikt der en gjenopprettende prosess skal legge til rette for at partene i fellesskap kommer frem til en løsning, jf. lovens § 1. Konfliktrådsbehandling krever partenes samtykke med mindre annet fremgår av loven, jf. lovens § 11. Det viser seg at bruken av konfliktråd i saker om vold i nære relasjoner har vært vellykket. Mange av ofrene føler at de blir hørt og at rammene rundt er trygge og forutsigbare.¹³⁹

6 Beskyttelsestiltak

6.1 Generelle forpliktelser

Den som utsettes for vold har behov for hjelp og beskyttelse av alle relevante statlige etater samt ikke-statlige organisasjoner og andre relevante enheter, jf. artikkel 18 nr. 1. Denne beskyttelsen skal også gjelde for vitner til vold. Her kommer spesielt barns situasjon inn. Denne behandlingen må være effektiv og god. Hvordan den håndteres er avgjørende for tilliten fra den voldsutsatte, men også fra samfunnet generelt. Partene skal sikre at tiltakene vedrørende beskyttelsen er basert på et kjønnsperspektiv i forståelsen av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner og at tiltakene er basert på en integrert tilnærming som tar hensyn til forholdet mellom offer, voldsutøver, barn og ellers deres sosiale miljø, jf. artikkel 18 nr. 3. Kvinnens behov for respekt og verdighet er viktig.

Å forlate en voldelig partner er lettere når en er økonomisk uavhengig av vedkommende. Dette skal være et fokus i henhold til artikkelen. Informasjon om rettigheter vedrørende økonomi blir viktig i den sammenheng.

Et vesentlig poeng kommer frem i artikkelen. Ofrene skal slippe en sekundær viktigmisering. Det vil si at ofrene for vold skal slippe å føle seg krenket på nytt, for eksempel under en rettssak. Det er kjent at kvinner som har blitt voldtatt har blitt

¹³⁸ Lov om konfliktrådsbehandling av 20 juni 2014 nr. 49

¹³⁹ Kurt Elvegård og Veronika Paulsen, Familie vold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd, Evaluering av tiltak 22 og 23 i Vendepunkt, handlingsplanen mot vold I nære relasjoner 2008-2011

stigmatisert i ettertid ved at det ble påpekt at de hadde kledd seg uanstendig eller de hadde drukket for mye alkohol.

Det kan ikke være slik som kriminologen Nils Christie¹⁴⁰ hevdet, at for å få anerkjennelse som offer, må kvinnen fremstå som uskyldig eller svakelig. Alle kvinner skal ha rett på beskyttelse etter å ha blitt utsatt for vold, jf. Istanbulkonvensjonen.

Et tjenestetilbud skal heller ikke være avhengig av at offeret anmelder eller vitner mot voldsutøver, jf. artikkel 18 nr. 4. Det kommer frem av Rapporten at mange tjenester rundt i Europa, offentlige og private, ikke gir hjelp til ofrene om de ikke anmelder. Med tanke på hvor stor andel av kvinner som ikke anmelder voldsutøveren, er artikkelen viktig. Innholdet gir et signal om aksept og forståelse for at det å anmelde ikke er så lett som en skulle gjøre seg håp om. Mange årsaker ligger bak valget om ikke å anmelde. Ikke minst har mange kvinner dårlige minner fra en tidligere anledning da de anmeldte volden.

I Norge er det ikke et krav om anmeldelse for å ha rett på et tjenestetilbud.

6.2 Informasjon

I artikkel 19 fremgår det at ofrene skal motta adekvat og betimelig informasjon om støttetjenester og rettigheter på et språk de forstår. I Norge gjelder dette for eksempel samiske kvinner. Dette er vesentlig med tanke på de mange kvinnene som er ofre for menneskehandel og som befinner seg i land de verken forstår språket eller har en tilknytning til. Dette gjelder og for kvinner som lever i fremmede land av andre grunner, for eksempel flyktninger.

6.3 Støttetjenester

Det følger sosiale forpliktelser i medhold av Konvensjonen. Dette er viktige tiltak for voldsopfrene for at de skal klare å komme seg bort fra volden. Disse tjenestene gjelder juridisk og psykologisk rådgivning, økonomisk bistand, husvære, utdanning, opplæring og hjelp til å finne arbeid, jf. artikkel 20 nr. 1.

¹⁴⁰ Christie, N. (1986): The ideal victim. I Fattah, E. (Red.) From Crime Policy to Victim Policy. London: Macmillan

Disse tjenestene kan være helsetjenester og sosiale tjenester, jf. artikkel 20 nr. 2. Herunder gjelder at ressursene er tilstrekkelige og at fagfolk faktisk innehar kompetanse til å gi bistand til ofre for vold.

Konvensjonen rommer flere slike støttetjenester. Krisesentre skal være lett tilgjengelig og det skal finnes nok av dem, jf. artikkel 23. Betydningen av at sentrene skal være lett tilgjengelig er stor for de kvinnene som kommer fra rurale områder. Det skal etableres hjelpetelefoner som er åpne 24 timer i døgnet hver dag, jf. artikkel 24. Der kan kvinnene få akutt eksperthjelp og få råd om hvor de kan finne f.eks. et krisesenter. Det skal opprettes voldtekstmottak hvor ofre kan få medisinsk og rettsmedisinsk undersøkelse, krisehjelp og rådgivning. Slike mottakssentre er sjeldne rundt om i Europa¹⁴¹ og således er det av stor betydning at Konvensjonen stiller krav om dette slik at disse tjenestene blir tilgjengelig for alle.

Tilslutt skal det tilrettelegges for at fagfolk skal kunne varsle om alvorlig voldshandling til kompetente organisasjoner eller myndigheter uten at de skal frykte for at de bryter taushetsplikten sin, jf. artikkel 28. Dette skal imidlertid ikke være en obligatorisk forpliktelse. Bestemmelsen gir bare en mulighet til å varsle om alvorlige voldshandlinger. Den skal sikre at fagfolk ikke kommer på kant med sine forpliktelser når det gjelder taushetsplikten sin.

I Norge finnes det voldtekstmottak tilknyttet legevakt og sykehus. Disse tilbyr medisinsk hjelp og rådgivning og er døgnåpent, gratis og taushetsbelagt. Alle kommuner skal sørge for et krisesentertilbud, jf. krisesenterlova¹⁴² § 2. I henhold til loven skal det gis en helhetlig oppfølging gjennom samordning med andre tjenester, jf. § 4. Videre eksisterer flere hjelpetelefoner.

6.4 Risikovurdering

Da saker vedrørende vold er vanskelige og en inngripen kan gjøre vondt verre for offeret, forpliktes partene til å sikre at alle relevante autoriteter har en plan for å vurdere sikkerheten til hvert enkelt offer med hensyn til faren for mer vold eller dødelig

¹⁴¹ <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/the-convention-in-brief>, sett 15.03.16

¹⁴² Lov om kommunale krisesentre 19 juni 2009 nr. 44

utgang. Dette skal skje i henhold til standardiserte prosedyrer og i samhandling med hverandre, jf. artikkel 51 nr. 1. Særlig skal det vurderes hvorvidt voldsutøveren besitter eller har tilgang til et våpen, jf. artikkel 51 nr. 2. Partene skal kunne innta i lovverket at skytevåpen og ammunisjon kan konfiskeres.¹⁴³

Formålet med bestemmelsen i artikkel 51 er å sikre at en gruppe med profesjonelle aktører skal beskytte «høy-risiko-offer». Studier viser at nesten 40% av alle drepte kvinner i verden er tatt av dage av partneren sin.¹⁴⁴ Dette tallet gir et klart svar på viktigheten av artikkelen.

I Norge har det vært alt for mange tilfeller der kvinner har blitt drept av sine partnere. Flere av dem hadde vært i kontakt med politiet forut drapet. Dette tilsier at mange av kvinnene ikke fikk den risikovurderingen som partene etter Konvensjonen forpliktet til. Om de hadde fått den kunne det blitt igangsatt beskyttelsestiltak som kunne spart liv.

Det har nå blitt satt i gang en implementering av et risikovurderingsverktøy i Norge; «Spousal Assault Risk Assessment Guide» (SARA)¹⁴⁵. Dette verktøyet skal benyttes i alle politidistrikt. Videre har det blitt opprettet familievoldskoordinatorer i de forskjellige politidistriktene som skal styrke og ensrette politiets arbeid overfor volds- og trusselutsatte kvinner. Bakgrunnen var at politiet syntes at det var særlig problematisk å håndtere saker om vold i nære relasjoner.

Hvis dette praktiseres på en god måte vil Norge oppfylle sine forpliktelser etter Konvensjonen.

6.5 Besøksforbud

I mange sammenhenger er den beste måten å sikre at et offer for vold i nære relasjoner er trygg, er ved å sørge for at det oppnås en fysisk distanse mellom offer og

¹⁴³ Explanatory Report, avsnitt 263

¹⁴⁴ <http://forskning.no/juridiske-fag-kriminalitet-likestilling/2013/06/flere-enn-hver-tredje-drepte-kvinne-myrdes-av>, sett 31.03.16

¹⁴⁵ Den norske versjonen inneholder en sjekkliste på 15 risikofaktorer for partnervold som skal brukes i en vurdering av faren for gjentakelse av volden. Formålet er å forebygge og at nødvendige beskyttelsestiltak settes inn på et tidlig tidspunkt.

voldsutøver.¹⁴⁶ Det vektlegges i Rapporten at det ikke er offeret som skal ta byrden med å forlate hjemmet, det er voldsutøveren som skal bort. Ofte har offeret ansvar for barn og det ville være en ekstra belastning om de måtte forlate hjemmet sitt på kort varsel.

I henhold til artikkel 52 skal partene sikre at kompetente myndigheter i situasjoner der det foreligger en umiddelbar fare, gis fullmakt til å pålegge en person som utøver vold i nære relasjoner, å forlate boligen i et tilstrekkelig tidsrom. Begrepet «umiddelbar fare» betyr situasjoner der vold er nært forestående eller allerede har skjedd og hvor det er fare for gjentagelse. Voldsutøveren skal forbys å gå inn i boligen eller å ta kontakt med vedkommende. Det fremgår at tiltakene i bestemmelsen skal prioritere offerets sikkerhet.

Her setter Konvensjonen kvinnens rett til å bo i eget hjem uten vold foran voldsutøverens rett til privatliv og hans rett til å ha tilgang til sin egen bolig. Dette er på linje med EMDs dom i *Opuz v. Tyrkia* der hensynet til kvinnen veide tyngst. EMD bemerket at: «In any event, the Court would underline that in domestic violence cases perpetrators` rights cannot supersede victims` human rights to life and to physical and mental integrity.»¹⁴⁷

Det er opp til partene selv å bestemme hvor lenge slike pålegg om besøks- og kontaktforbud skal opprettholdes, jf. artikkel 52.

I Norge er besøksforbud et virkemiddel som kan hasteavgjøres av påtalemyndigheten, jf. strpl. § 222 bokstav a, jf. strpl. § 55. Besøksforbudet kan ilegges for et år, men høyst tre måneder for besøksforbud i eget hjem. Mobil voldsalarm er et annet tiltak for å beskytte den volds- eller trusselutsatte. Ellers kan kontaktforbud idømmes av domstolene for å beskytte den voldsutsatte. Elektronisk kontroll av voldsutøver er et relativt nytt beskyttelsestiltak, jf. strl. § 57 fjerde ledd. I tillegg til å beskytte offeret vil elektronisk kontroll kunne ha forebyggende effekt. Den merkede vil vite at ethvert brudd på kontaktforbudet vil registreres hos politiet som kan benyttes i en senere tiltale og strengere straff. Dette vil bidra til at den merkede avstår fra å oppsøke den forbudet er

¹⁴⁶ Explanatory Report, avsnitt 264

¹⁴⁷ *Opuz v. Turkey* (2009), prmiss 147

satt til å beskytte.¹⁴⁸ Kontaktforbud eller elektronisk kontroll kan således ikke gis ved en hasteavgjørelse, men er like fullt et beskyttelsestiltak og blir derfor nevnt her. De mest alvorlige formene for beskyttelsestiltak i Norge er adressesperre og vitnebeskyttelsesprogram, såkalt fiktiv identitet.

7 Vurderinger

7.1 Vold fører til diskriminering og forskjellsbehandling.

En viktig forklaring på menns vold mot kvinner er som beskrevet tidligere et skjevt maktforhold mellom kjønnene. Dette henger sammen med hvordan kvinner gjennom historien er blitt behandlet av menn og ses i sammenheng med de patriarkalske egenskapene samfunnene har bestått av.

Når en mann utøver vold mot en kvinne, tvinger han sin vilje igjennom og stadfester sin posisjon som overordnet kvinnen. Slik kan han undertrykke en kvinne fra å gjøre som hun selv vil. Kvinnen blir diskriminert på bakgrunn av at hun ikke er like mye verdt som mannen. Andre årsaker til vold mot kvinner er strukturelle, relasjonelle og individuelle faktorer og samspillet mellom disse.¹⁴⁹

Kvinner kan aldri bli likestilte med menn så lenge menn fortsetter å være voldelige mot dem. Volden er et hinder for reell likestilling mellom kjønnene.¹⁵⁰ Dette erkjenner Konvensjonen i fortalen. Utover å krenke den personlige integriteten og menneskeverdet til kvinnene, er volden som menn utfører en hindring for et lands økonomiske og demokratiske utvikling.¹⁵¹ Det er avgjørende at kvinner og menn er juridisk likestilte og at denne likestillingen er reell for å få slutt på volden. Istanbulkonvensjonen legger stor vekt på dette, jf. artikkel 4.

Når kvinner blir utsatt for vold vil deres livsutfoldelse, livskvalitet og muligheter begrenses og reduseres, blant annet ved at de får problemer med å delta i arbeidslivet. Kvinner blir på grunn av volden diskriminert fordi de får en dårligere mulighet i samfunnet enn andre. Og siden det er flere kvinner som blir utsatt for vold enn menn, og

¹⁴⁸ Meld. St. 15 (2012-2013) s.

¹⁴⁹ Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017, s.6

¹⁵⁰ Likestilling 2014 – regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene, s.53

¹⁵¹ <http://www.fokuskvinner.no/no/Tema/Vold/>, sett 30.01.16

volden er grovere, oppstår en diskriminering på bakgrunn av kjønn. Vold er en form for diskriminering. Imidlertid er det viktig å gjenta at ikke all diskriminering er vold.

Istanbulkonvensjonen er klar på at vold mot kvinner er en form for diskriminering, jf. artikkel 3 bokstav a. Dette er på linje med formålet til Konvensjonen, nemlig å bidra til avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner, jf. artikkel 1 bokstav b.

I Norge er diskrimineringsforbudet på grunn av kjønn regulert i likestillingsloven¹⁵² § 5. Loven gjelder på alle områder i samfunnet, jf. § 2 første ledd. Lovens formål er å fremme likestilling mellom kjønnene og tar spesielt sikte på å bedre kvinners stilling, jf. § 1. Etter § 8 bokstav a er det forbud mot trakassering på grunn av kjønn og seksuell trakassering. Slik trakassering anses som forskjellsbehandling i strid med generalklausulen, jf. § 3.

Videre er Norge forpliktet etter Kvinnekonvensjonen artikkel 16. Retten til likestilling i ekteskap og familieforhold omfatter en rett til ikke å bli utsatt for vold i nære relasjoner. Likestilling handler om å behandle kvinner og menn likt. Begge kjønn skal kunne delta i samfunnet på like premisser, ha lik rett på ansvar og makt og til å ha en mening. Dette gjelder både i det offentlige og i det private. Dette betyr også at samfunnet må akseptere og verdsette at kjønnene er forskjellige og spiller ulike roller i samfunnet.

7.2 Likestilling fører til mindre vold

Forskning viser at likestilling i familien reduserer faren for vold med to tredjedeler. Når graden av likestilling i hjemmet er høyt, er nivået av fysisk vold lav. Dette gjelder både for vold mot barn og partnervold. Dette viser at årsakssammenhengen mellom vold og likestilling går begge veier. Likestilling handler om praksis og ikke bare om holdninger som mange tror. Når menn og kvinner er likestilte i det private går det bedre med forholdet.¹⁵³

Disse resultatene tilsier viktigheten av at likestillingen også må gjelde i det privat rom og ikke bare ute i det offentlige. Mannsforsker Jørgen Lorentzen har uttalt vedrørende dette at etter terrorhandlingene i 2011 etterlyste statsministeren mer demokrati. Men

¹⁵² Lov om likestilling mellom kjønnene 21 juni 2013 nr.59

¹⁵³ Ø. Gullvåg, C. Egeland, H. Svare: «Likestilling og livskvalitet 2007», Oslo 2008

ingen etterlyser kunnskap om demokratiunderskuddet i familien¹⁵⁴. Dette setter problemet i perspektiv. Det har i lange tider vært en oppfatning av at det som skjer i private hjem skal være nettopp privat i den forstand at det ikke skal reguleres.

Når det gjelder det offentlige rom viser studier at samfunn med mindre økonomiske og politiske maktforskjeller mellom kjønnene har lavere forekomst av vold.¹⁵⁵ Dette tilsier at tiltak for å sikre kjønnene like muligheter på *alle* samfunnsområder er en viktig del av den forebyggende innsatsen.

I likestillingsloven § 2 fremgår det at loven skal gjelde på alle områder i samfunnet. Det vil si at diskriminering på grunn av kjønn er forbudt i det private hjem. Dessverre er dette vanskelig å håndheve og diskrimineringen i det private rom får leve i fred. I likestillingsloven § 26 annet ledd slås det nemlig fast at likestillingsombudet- og nemda ikke har kompetanse til å håndheve dette forbudet. Dette gjør at begrunnelsen for å inkludere familieliv og andre rent personlige forhold i lovens saklige virkeområde har liten realitet. Dette på tross av at området ble ansett å være en av de viktigste livsområdene hvor diskriminering forekommer.¹⁵⁶

Bevis er særlig vanskelig når det gjelder overtredelse av likestillingsloven i den private sfære. Loven skal ikke håndheves siden det vil by på problemer av både prinsipiell og praktisk art.¹⁵⁷

På tross av mer likestilling mellom menn og kvinner på mange samfunnsområder og i hjemmet, har vi ikke klart å bekjempe kjønnsbasert vold. Da er det ikke betryggende at regjeringen ønsker å slå sammen dagens likestillingslov med dagens tre diskrimineringslover. Den nye loven vil da bli en kjønnsnøytral lov. I tillegg ser det ikke ut til at loven skal gjelde familielivet. Selv om dette ikke håndheves i dag, gir det likevel et sterkt signal om at likestillingen skal gjelde i privatlivet på lik linje som i det offentlige. Selv om volden skjer i hjemmet får konsekvensene virkninger langt utenfor husets vegger. Som nevnt koster volden samfunnet enorme summer av penger hvert år.

¹⁵⁴ H. Sandnes, «Likestilling reduserer vold» En artikkel fra Kilden kjønnsforskning.no: <http://forskning.no/kjonn-og-samfunn-vold-likestilling/2012/06/likestilling-reduserer-vold>(publisert 20. juni 2012, sett 3. mars 2016)

¹⁵⁵ Meld. St. 15, (2012-2013), s. 13

¹⁵⁶ NOU 2009: 14, s. 106

¹⁵⁷ NOU 2009: 14, s. 59

Dessuten er en juridisk regulering av privatlivet ikke ukjent, blant annet skjer det i form av regler om inngåelse av ekteskap, om den økonomiske ordningen i ekteskapet, om barn født i eller utenfor ekteskap og på området arv.

7.2 Gir norsk rett adekvat beskyttelse?

Justis- og beredskapsdepartementet (heretter Departementet) har i et høringsnotat¹⁵⁸ vurdert det slik at norsk rett i hovedsak oppfyller konvensjonens forpliktelser.

Imidlertid ble det foreslått å endre enkelte lovbestemmelser for å være helt på linje med konvensjonens artikler 34, 36 og 37. Dette gjelder straffeloven § 266 om hensynsløs atferd der departementet anså at en endring vil tydeliggjøre at regelen rammer personforfølgelse. Videre foreslås det å øke strafferammen. I strl. § 253 som omhandler tvangsekteskap foreslås det at bestemmelsen også skal ramme den som forleder eller medvirker til at en person reiser til et annet land, med det formål at personen skal giftes bort med tvang. Til slutt er det foreslått endringer i strl. §§ 295 og 296 for å sikre et helhetlig vern mot seksuelle overgrep slik at bestemmelsene også rammer den gjerningsperson som får to eller flere personer som han står i særlig forhold til, til å ha ufrivillig seksuell omgang med hverandre.

Høringsnotatet ble sendt på alminnelig høring til et stort antall instanser 8. februar 2013 med en høringsfrist 1.juni 2013. Forslagene om endringer fikk stor oppslutning av høringsinstansene.

7.2.1 Hvor står prop.42 L nå?

Lovforslaget har vært til behandling i justiskomiteen. Høringen skulle vært utført 2. februar 2016, men ble avlyst på grunn av at ingen meldte seg på. Dette er litt stusselig med tanke på at høringene er en viktig mulighet for interesseorganisasjoner til å bli hørt og til å påvirke politikernes beslutninger. Også fordi lovforslagene er viktige per se, men videre fordi de er en forutsetning for at Norge ratifiserer Istanbulkonvensjonen. På den andre siden kan det tenkes at alle organisasjonene følte de hadde uttrykt sine meninger

¹⁵⁸ Prop.42 L (2015-2016)

og standpunkt tidligere da regjeringen fattet sitt forslag til endring av straffebestemmelsene.

Innstilling¹⁵⁹ ble avgitt av justiskomiteen 15. mars 2016. Første behandling i Stortinget er ikke gjennomført ennå, men foreløpig dato er satt til 12. mai 2016.

7.2.2 Hvorfor tar ratifiseringen så lang tid?

Norge har de beste forutsetninger for å være verdensledende på området som Konvensjonen dekker. Myndighetene har gitt seg selv gode skussmål for å ha fokus på vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, blant annet ved at Norge har hjulpet andre land med å oppfylle Konvensjonens forpliktelser og bidratt med penger til ulike prosjekter innenfor området Konvensjonen dekker.¹⁶⁰ Likevel har ikke Norge klart å ratifisere Konvensjonen. Målet var å ratifisere i 2015.

Begrunnelsen for at ratifiseringen ikke er på plass er delvis det dualistiske system. Å implementere nye bestemmelser i lovverket tar lang tid. Imidlertid har det tatt lengre tid med ratifiseringen enn det antatt skulle gjøre. På spørsmål angående dette svarer politisk rådgiver Astrid Bergmål i en epost:

«Det som er interessant er likevel at regjeringen har brukt så lang tid som de har gjort på å fremme lovendringene som nå kommer i Prop 42 L. Det er for meg helt uforståelig at man ikke kunne foreslått disse lovendringene på et tidligere tidspunkt.»

Det kan på bakgrunn av den lange tiden det tar med ratifiseringen se ut som at vold mot kvinner ikke er et prioritert område for politikerne.

¹⁵⁹ Innst. 211 L (2015-2016)

¹⁶⁰ Se <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Feiret-Istanbul-konvensjonen/id2351040/>, (publisert 22.09.14, sett 15.02.16)

7.3 Gir Istanbulkonvensjonen adekvat beskyttelse?

7.3.1 Psykisk vold

Partene er ikke pliktige til å fastsette strafferettslige sanksjoner når det gjelder psykisk vold, jf. artikkel 78 nr. 3, jf. artikkel 33. Bakgrunnen for dette er å opprettholde en fleksibilitet for de parter som allerede har ikke-strafferettslige sanksjoner. I Rapporten fremheves det at uansett må sanksjonene være effektive, forholdsmessige og avskrekkende.¹⁶¹

Med betraktning på alvorligheten av psykisk vold, er denne begrensningen noe tankevekkende. Dersom psykisk misbruk og mishandling ikke trenger å være straffbart, risikerer Konvensjonen å skape et hierarki, hvor det som regnes som fysisk vold anses som mer alvorlig enn psykisk vold. Voldens konsekvenser for den som rammes avhenger ikke nødvendigvis av voldens fysiske omfang. Psykisk vold kan ha konsekvenser for offerets psykiske og fysiske helse som kan være like alvorlige som fysiske overgrep.¹⁶²

Kvinner som lider under psykisk vold lider i stillhet. Med tanke på at Konvensjonens formål er å få volden frem i lyset og bekjempe den, er det ikke tilfredsstillende at den ikke setter krav til at psykisk vold skal straffesanksjoner. På tross av at det er vanskelig å avdekke den psykiske volden og dokumentere den da den ikke etterlater arr på kroppen, gir det ikke mening at volden ikke skal straffes på lik linje som fysisk vold.

Det er en høy terskel for å anmelde psykisk vold nettopp fordi den ikke er synlig. Denne terskelen vil ikke bli lavere så lenge ikke volden anerkjennes som like ille som annen vold. Blir ikke det å diskriminere kvinner på bakgrunn av hvilken form for vold de er utsatt for? Konvensjonens siktemål er å bekjempe all vold mot kvinner. I så tilfelle må alle former for vold straffes på samme måte.

Både FNs kvinnekomite og EMD har fastslått at statene plikter å gi kvinner et strafferettslig vern mot vold i nære relasjoner. EMD har i flere saker uttalt at statene

¹⁶¹ Explanatory Report, avsnitt 181

¹⁶² Kjersti Narud (red.) 2014, s.91

plikter å kriminalisere adferd som krenker individers personlige integritet.¹⁶³ Dette forsterker betydningen av at psykisk vold må kriminaliseres.

7.3.2 «Stalking»

På samme måte som psykisk vold er ikke partene pliktige til å fastsette strafferettslige sanksjoner når det gjelder stalking, jf. artikkel 78 nr. 3, jf. artikkel 34. Begrunnelsen for dette er lik den vedrørende psykisk vold. Igjen kan argumentasjonen om et hierarki benyttes, der «stalking» blir sett på som mindre farlig enn andre typer vold.

For den som lever under et slikt terrorregime som å bli forfulgt, vil det være forstemmende om ikke voldsutøveren kan straffes. En rekke konsekvenser av personforfølgelse har sammenheng med varigheten av forfølgelsen, uavhengig av hva forfølgelsen består av. Undersøkelser viser at disse er angst, økt forbruk av alkohol, somatiske belastningslidelser, personlighetsforandringer og sosiale endringer.¹⁶⁴

Det er ikke ukjent at besøksforbud ikke alltid er nok til å få slutt på volden. Om handlingen kan straffesanksjoneres vil det være avskrekkende for voldsutøveren og det kan skape moralske hemninger mot å foreta denne handlingen.¹⁶⁵ Det gir i det minste et signal om at samfunnet tar personforfølgelse på alvor og at handlingen er uakseptabel.

Også her kan FNs kvinnekomite og EMDs beslutning om statenes forpliktelse om å gi kvinner et strafferettslig vern mot vold i nære relasjoner trekkes frem. Se under 7.3.1.

7.3.3 Tvangsekteskap

Konvensjonen tar ikke opp problemstillingen rundt uformelle ekteskap. Flere av kulturene der det er vanlig med tvangsekteskap er ikke like formelle når det kommer til ekteskapet. Således kan det bli bevis teknisk vanskelig å slå fast at en kvinne er tvangsgiftet. En mulig løsning på problemet kunne vært å kriminalisere ekteskap for barn under 18 år.¹⁶⁶

¹⁶³ Se for eksempel Valiuliene v. Litauen (2013)

¹⁶⁴ Kjersti Narud (red.), 2014, s. 112

¹⁶⁵ Johs.Andenæs, 2013, s.84

¹⁶⁶ Prop. 42 L s. 16

7.3.4 Tvangsabort

Det savnes at Konvensjonen ikke dekker problemstillingen angående omstendigheter der voldtatte kvinner er blitt gravide, men som ikke har muligheten til å ta lovlig abort. Mange kvinner dør hvert år på grunn av manglende tilgang til å ta en trygg abort. Når kvinner ikke får bestemme over sin egen seksualitet og liv ved at de fratras muligheten til å ta abort, kan de heller ikke være likestilte. Og som tidligere nevnt, uten likestilling mellom kjønnene kan ikke volden bekjempes.

Konvensjonens formål om å få slutt på all form for vold mot kvinner, rekker ikke fullt ut når den ikke tar stilling til de potensielle vonde konsekvensene av volden som en uønsket graviditet kan være. Det burde vært innbefattet i Konvensjonen at abort ikke skal være kriminalisert av partene, i tillegg til avkriminalisering av kvinner som har fått utført ulovlig abortinngrep.

7.3.5 Økonomisk vold

Selv om økonomisk skade er inkludert i Konvensjonens voldsbegrep fremtrer ikke denne typen for vold tydelig i Konvensjonens tekst eller i Rapporten. Økonomisk vold er tilnærmet ikke-behandlet i Konvensjonen. Med tanke på de mange kvinnene som opplever å bli fratatt rådigheten over egen økonomi og derfor blir avhengig av voldsutøveren økonomisk, eller opplever å bli gjeldsslaver etter å ha tatt opp store lån etter tvang og press, er Konvensjonens taushet vedrørende økonomisk vold lite betryggende. Igjen, Konvensjonen vil at alle former for vold skal frem i lyset for å kunne bekjempe den. Da er det nødvendig at det også fokuseres på økonomisk vold.

7.4 Avslutning

I oppgaven er det vist at Istanbulkonvensjonen er en omfattende traktat hva angår vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Den legger vel så mye vekt på de forebyggende og beskyttende forpliktelsene partene har som de straffefølgende forpliktelser. Den introduserer flere viktige straffbare handlinger som for eksempel kjønnslemlesting, tvangsekteskap og personforfølgelse. Dens geografiske virkeområde favner bredt slik at all vold mot kvinner og vold i nære relasjoner skal kunne straffes uansett hvor volden finner sted. Videre forplikter Konvensjonen partene til å gripe inn i den private sfære.

Konvensjonen forplikter partene til å engasjere seg i kampen mot volden blant annet med å lære opp befolkningen allerede fra de er barn og å drive med holdningsskapende arbeid som skal skje i en langvarig prosess. Partene skal sette fokus på likestilling mellom kjønnene og få slutt på diskrimineringen av kvinner.

Konvensjonen setter kvinnes behov og sikkerhet først i alle tiltak i prosessen, eksempelvis skal kvinnene slippe å forlate hjemmet når de utsettes for vold. Dette hindrer at kvinnene blir indirekte straffet for noe de er uskyldige ofre for.

Kvinnene kan i medhold av Konvensjonen kreve at partene tar aktive skritt for å beskytte dem mot voldsutøveren.

I det store og hele utgjør Konvensjonen et viktig og riktig skritt i retning av å gjøre Europa og andre land tryggere for kvinner.

Litteraturliste

Bøker:

Andenæs, Johs.: *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, samlet utgave av Kjell V. Andorsen, 4.utg. Oslo, 2013

Bassiouni, M. Cherif og Edward M. Wise: *Aut Dedere Aut Judicare: The Duty to Extradite or Prosecute in International Law*. (Dordrecht-Boston-London 1995)

Christie, N. og I Fattah, E. (Red.): *The ideal victim. From Crime Policy to Victim Policy*. (London 1986)

Høstmælingen, Njål: *Internasjonal menneskerettigheter*. 2.utg. (Oslo 2004)

Narud, Kjersti (red.): *Vold mot kvinner*, (Oslo 2014)

Tidsskrift:

Backer, Inge Lorange: Kan foreldrene gi barna en «lett klaps»? *dog Fred er ej det Bedste - Festskrift til Carl August Fleischer* s. 57-75

Artikler:

Mortensen, Robin og Eirik Hind Sveen: «Vil gjeninnføre antivoldskurs for asylsøkere», Artikkel på <http://www.nrk.no/finnmark/vil-gjeninnfore-antivoldskurs-for-asylsokere-1.12782556> publisert 02.02.2016

Sandnes, Heidi Elisabeth: «Likestilling reduserer vold», En artikkel fra Kilden kjønnsforskning.no, publisert 20.06.2012

Skogstrøm, Lene, Håkon Letvik og Lene Li Dragland: «Offer for psykisk vold: - Det hadde vært lettere om han hadde slått», Artikkel i Aftenposten 22.03.2016

«Feiret Istanbul-konvensjonen», <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Feiret-Istanbul-konvensjonen/id2351040/>, publisert 22.09.2014

Lovregister:

Norske lover:

Lov om svangerskapsavbrudd 13 juni 1975 nr.50

Lov om sterilisering 3 juni 1977 nr.57

Lov om fri rettshjelp 13 juni 1980 nr. 35

Lov om rettergangsmåten i straffesaker 22 mai 1981 nr.25

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21 mai 1999 nr.30

Lov om behandling av personopplysninger 14 april 2000 nr.31

Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. 20 april 2001 nr.13

Lov om straff 20 mai 2005 nr.28

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17 juni 2005 nr.90

Lov om kommunale krisesenter 19 juni 2009 nr. 44

Lov om likestilling mellom kjønnene 21 juni 2013 nr.59

Lov om konfliktrådsbehandling av 20 juni 2014 nr. 49

Traktater:

Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, Istanbul 11. mai 2011

Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, Roma 4. november 1950

FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner 18. desember 1979

Wien-konvensjonen om traktatretten 23. mai 1969

Dommer:

Norges Høyesterett:

Rt. 1974 s.1121

Rt.1984 s.1146

Rt.1985 s.1396

Rt.1989 s.979

Rt. 1991 s.824

Rt.2004 s. 844

Rt.2004 s. 1556

Rt.2013 s.588

Rt.2014 s.205

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen:

Airey v. Ireland The European Court of Human rights, Strasbourg, 9. oktober 1979

Golder v. The United Kingdom The European Court of Human rights, Strasbourg 1975,
21. februar 1975

Zaunegger v. Germany The European Court of Human rights, Strasbourg, 3. desember
2009

Opuz v. Turkey The European Court of Human rights, Strasbourg, 9. juni 2009

Valiuliene v. Lithuania The European Court of Human rights, Strasbourg, 26. mars
2013

E.M. v. Romania The European Court of Human rights, Strasbourg, 30. oktober 2012

Forarbeider:

NOU:

NOU 2003: 31 Retten til et liv uten vold — Menns vold mot kvinner i nære relasjoner

NOU 2008: 4 Fra ord til handling— Bekjempelse av voldtekt krever handling

NOU 2009:14 Et helhetlig diskrimineringsvern — Diskrimineringslovutvalgets
utredning om en samlet diskrimineringslov, grunnlovsvern og ratifikasjon av
tilleggsprotokoll nr. 12 til EMK

Proposisjoner:

Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (-styrket
stilling for fornærmede og etterlatte)

Ot.prp. nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Prop.42 L (2015-2016) Endringer i straffeloven og straffeprosessloven (personforfølgelse, forberedelse til tvangsekteskap mv.)

Stortingsmelding:

Meld. St. 15, Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve.

Rundskriv:

Rundskriv fra Riksadvokaten, nr. 1/2015

Handlingsplaner:

Likestilling 2014 - regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene.

Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014–2017)

Undersøkelser:

Gullvåg Holter, Øystein, Cathrine Egeland og Helge Svare: «Likestilling og livskvalitet 2007», AFI rapport, Oslo 2008

Haave, Per: Sterilisering og kastrering av tatere, 1934-1977, En historisk undersøkelse av lov og praksis, Oslo 2000

Liden, Hilde og Tonje Bentzen: Kjønnslेमlestelse i Norge, Rapport (2008:008) Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Rasmussen, Strøm, Sverdrup og Vennemo: Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner. Rapport nummer 2012/41, Vista analyse 2012

Thoresen, Siri og Ole Kristian Hjemdal (red.): Vold og voldtekt I Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv, Rapport 1 / 2014, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Omfangsundersøkelsen om vold i nære relasjoner – Trygghet, vold og livskvalitet i Norge, Nasjonalt Kunnskapssenter om Vold og Traumatisk Stress (2010-2019).

Violence against women: an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, Belgia 2014